

Euskal estatua
eta nazioa, ekintza
kolektibo gisa:
euskal estatugintzaz

MARIO ZUBIAGA

Euskal estatua eta nazioa, ekintza kolektibo gisa: euskal estatugintzaz

Mario Zubiaga

Sarrera	3
1. Euskal Estatuaren osaketa historikoa (state-building) eta galera	4
2. Nazio eraikuntza (nation building): Estatuak Nazioa nahi, Nazioak Estatua behar	6
3. Estatu eraikuntza (state-building) mobilizazio kolektibo gisa: desertzioa eta eraikuntza	7
4. Gizarte mobilizazioaren paradigmak eta hegemonia euskal estatuaren eraikuntzari begira	11
5. Euskal protesta ziklo garaikidea	19
a) <i>Espainiako trantsizio politikoaren mugak</i>	
b) <i>Euskal trantsizio amaitu gabea: erradikalizatzeko demokratikoaren zergatiak</i>	
6. Etorkizunera begira: operazio hegemoniko independentistarako balizko ereduak	22
a) <i>Botere paradigma, euskal estaturantz</i>	
b) <i>Identitate-paradigma, euskal estaturantz</i>	
c) <i>Eragin paradigma, euskal estaturantz</i>	
Bibliografia	35
Oharrak	37

Dokumentuak 24

2013ko uztaila

www.mrafundazioa.org

@mrafundazioa

Euskal estatua eta nazioa, ekintza kolektibo gisa: euskal estatugintzaz

Mario Zubiaga

Sarrera

Euskal estatua ez da helburu politiko berria: abertzaletasunak modu batean edo bestean beti izan du independentziaren jomuga, eta, ezbairik gabe, estatu propioa edukitzea izan da burujabetasunaren adierazpenik argiena. Dena den, Euskal estatuaren errebindikazioa utopiaren zerumugan kokatu da maiz, sentimendu edo sinesmen gisa, alegia. Hauxe izango litzateke independentismoaren arriskurik handiena: bere nahia erlijio pribatu gisa agortzea, sutondoko zokoan gordeta geratzea, “askapen eguna” noiz etorriko den zain.

Alabaina, Tilly-k gogoratzen duen moduan nazionalismoa, ezer izatekotan, mobilizazio prozesu bat da, eta statu quo-aren aldaketa dakarren aldetik, mobilizazio liskartsua (contentious mobilization) izango da beti. Aldi historiko bakoitzean, estatugintzak eta honekin lotutako naziogintza prozesuek eduki ideologiko eta jarduera mota desberdinak hartu dituzte: nazionalismoa atzerakoia edota aurrerakoia izango da, erasokorra edo erresistentzian oinarritzen dena, inperialista edo internazionalista. Era berean, eduki ideologiko bakoitzak tresna politiko zehatz batzuk hobetsiko ditu, besteen kaltetan: familia-aliantzak, gerra, konbentzimendua, demokrazia...

Mundu garaikidean, inguruan ditugun estatuetan indarrean dagoen filosofia politikoari so eginez, euskal estatuaren errebindikazioak izaera berria hartu du. Gure inguruabar politikoan legitimotzat jotzen diren bide

---

* Lan honen jatorrizko bertsioa Ipar Hegoak Fundazioak argitaratu zuen, 2012an. Manu Robles-Arangiz Fundazioak bere eskertza agertu nahi die autoreari eta kolektiboari lan hori itzuli eta argitaratzeko agerturiko prestutasuna.

gingarriak landu behararen ustea zabaldu da. Ondorioz, oro har, gizarte zibil independentista sendotzeko ekimenak eta honen borondate politikoa bideratzeko tresna demokratikoak garatzen ari dira estaturik gabeko nazio garaikideetan. Independentziarako hegemonia politikoa beharrezkoa da, gehiengo zabalak osatzeko ezinbestekoa den hegemonia.

Dena den, ez da beti horrela izan. Estatu eta nazio eraikuntza historiakoaren dinamikan bestelako eredu politikoak erabili dira mendeetan zehar, eta hauekin batera, baita baliabide desberdinak ere.

1. Euskal Estatuaren osaketa historikoa (state-building) eta galera.

Erromatar inperioaren amaieran Europan nagusitu zen eredu feudalak menpekotasun pertsonaletan oinarritutako jaurgoen aniztasuna ekarri zuen. Jurisdikzio-botere horien artean, erreinuak sendotzen hasi ziren lurralde eremu ezagunetan, nolabaiteko antzekotasun etnikoa zuten herriak oinarri hartuta. Aurre-eratzeko hori estatu modernoaren lehen zutabea izan zen, ezbairik gabe.

Lurraldezko erreinuetatik estatu modernora doan ibilbide historiko hori “estatu eraikuntza” gisa definitu da. Charles Tillyk ongi aurkeztu dizkigu garabide horren ezaugarriak:

Estatu eraikuntza egongo da baldin eta agintari profesionalak agertzen badira, egonkortua dagoen lurraldearen gaineko kontrola eta horrekiko leialtasuna, estatu zentralizatua eta autonomia duten erakunde iraunkorrak badaude, populazio jakin baten gaineko biolentziaren monopolioa dutenak.

Gobernu egitura profesionalizatuak eta iraunkorrak, gizartea eta agintaritzaren arteko bereizketa zurruna (arloan publiko/pribatuaren dikotomiaren aurrekaria dena), lurralde lotura zehatza eta erakunde zentralizatuak, bortizkeriaren monopolioa hartzen dutenak, jaurgoei kenduta. Hauek dira estatu modernoaren ezaugarriak.

Eraikuntza horrek doktrina ideologiko berria beharko du bere agintea legitimatzeko: Soberania edo “hierarkia politiko baten barnean, erabakiak hartzeko eta gatazkak modu eztabaidaezinean konpontzeko azken esku-bidea duen agente erabakitzailearen boterea edo aginpidea (eta honi lotutako diskurtso legitimatzailea)”.

Nola osatu zen estatuarekin identifikatu zen aginpide mota hori? Edo beste modu batera esanda, estatua gorputz “artifiziala” izanik, nola osatu zen haren arima banaezina baina, era berean, “artifiziala” bilakatu den soberania?

Estatuaren soberania bere aginpidearen gorentasunean eta batasunean islatzen da. Carlos De Cabok dioen moduan, proto-estatu¹ gisa defini daitezkeen erreinu horiek, beraien agintearen gorentasuna eta batasuna aldarrikatzen hasi ziren haien komunitate politikoan eta barnean zituzten jurisdikzio-botere feudalen aurrean, batetik, eta, bestetik, kanpotik, –beste erreinuetatik edota elizatik– zetozen eragin eta esku-hartze ahaleginen aurrean.

Hinsley-en hitzak hartuta, “estatu bat ezartzen denean, komunitate-printzipioaren eta menderatze-printzipioaren artean borroka gertatu dela dakusagu, gizarte bateko jokabide eta ohitura zaharren irautea eta soilik kanpoko botere batek ekar dezakeen gobernu-mota baten eskakizunen arteko borroka, alegia”. Hala, estatu modernoaren ezarpen behin betikoak komunitate-estatu identifikazio erabatekoa eskatzen du, bien bitartean “estatu segmentarioa” izango da: Estatu zentralaren forma administratzaileak eta gizartearen boterearen antolamendu segmentatuaren arteko konbinaketa. *Horregatik, estatu eraikuntza ez da inoiz amaitzen, prozesu etengabea da: inoiz ez da estatua, kontzeptu gisa, ixten, borobiltzen, estatu totalitarioaren ameskerian ez bada.*

Dena den, ez dugu ahaztu behar, borroka hori, barnekoa ez ezik, lurralde eremu berean ahalegin bereberetan ari diren proto-estatuaren artekoa ere izango dela, noski. Estatu eraikuntza ez baita inoiz ibilbide baketsua.

Azalpen teoriko horiek guztiak gure herrira ekar daitezke, ezbairik gabe. Erdi aroan zehar Iberiar penintsulako erreinu guztiak aritu baitziren estatu eraikuntza lehiatsuan. Gaztela eta Nafarroaren arteko lehia gatazkatsua izan zen oso. Izan ere, bien artekoa ez zen leinuen arteko lehia soilak, gatazkak izaera sakonagoa zuen, etnia/herri desberdinen arteko talka baitzegoen azpian. XII. mendetik aurrera mendebaldeko euskal lurraldeak, arestian Nafarroako erreinuan barneratuta zeudenak, Gaztelako erreinuaren eraginpean geratu ziren. Eskuratu berriko lurralde eta herrien fideltasuna lortze aldera Espainiako erreinu-estatu segmentarioak haien “status” autonomoa aitortu zuen, estatuaren menpe beti ere: gauza bera gertatu zitzaion Nafarroari, 1512ko konkista burutu eta gero. Orduetik honako “foru-berezitasunen” aitortpena, Espainiako estatu segmentarioaren adierazpen tipikoak izan dira: inoiz estatu eraikuntza prozesua borobildu ez duen estatuarenak².

Honela, Nafarroako erreinua, ikuspegi modernotik aztertuta, proto-estatu izan zen, estatu moderno subiranoa izateko bidean galdu zen antolakuntza politikoa. Antzua da Estatua sortu bezain pronto desagerrarazi zuten edo sortzeko bidean galdu zen eztabaidatzea. Europa osoan

bezala, iberiar penintsulan eta Pirinio inguruetan, bertako erreinuak –Frantzia, Gaztela, Aragoi...– Estatu eraikuntza lehiatsu horretan murgilduta aritu ziren, eta lehia horretan zeuden neurrian “Estatu” ziren guztiak, guztiz osatzeko, perfektionatzeko bidean zeuden (proto) Estatuak. Oraingoan antzera, nolana ere.

Nafar Estatuak, Nafar erreinuaren errealitatea eta egitasmoa izan zen bezala, gaur egitasmo gisa dirau, eta orduan hasitako estatu eraikuntza prozesua berrabiarazteko aukera errebindikatzen dute euskal abertzale askok. Bigarren atalean sakonduko dute arlo hau Nabarralde elkarteko kideak diren angel Rekaldek eta Koldo Martinez Garatek³.

2. Nazio eraikuntza (nation building): Estatuak Nazioa nahi, Nazioak Estatu behar.

XVII. mendearen erdialdean, Westfaliako bakea sinatu zenean, finkatu zen kanpo mugei dagokienean estatu eraikuntza prozesua Europan. Bodinoren edota Hobbesen eskutik, soberaniaren kontzeptu berria lehen estatu modernoek beharizantara egokitu zen: gizarteak monarka baten esku betiko eta atzera itzulerarik gabe utzi duen aginpide erabatekoa da soberania, muga bakarra jainkoaren legean edota lege naturalean duen aginpidea. Estatu hori da lehen Estatu modernoa.

Westfaliako bakean ezarritako sistematizazioan oinarrituz, eta Frantzian jada ezarritako estatu absolutuaren eredia hartuta, Borbondarrek Espainiako erreinuan status segmentarioa desagerrarazteko lehen saiakera egin zuten, XVIII. mendearen hasieran. Euskal lurraldeetan ez zuten helburua lehen ahaleginean lortu. Baina Estatu modernoaren iraultzak, Zizekek gogoratzen digun bezala⁴, bigarren saioa izan zuen. Ilustrazioarekin eta iraultza burgesarekin batera, estatu eraikuntza zena, nazio eraikuntza (nation building) bilakatu zenean.

Iraultza burgesak, estatu/erreinu absolutuaren legitimitate jainkotiarra ordezkatzuz, jainko zibila eseri zuen tronu huts hartan: nazioa.

Kapitalismoaren jauzi berriak sustatutako estatu eraikuntzak, homogeneizazio kulturala behar zuen arrakastatsua izango bazen. Honela, nazionalismoak, nazio eraikuntza helburu zuen ideologiak, estatuen bateratze sinbolikoa (eta politiko/ekonomikoa, noski) bultzatu zuen, egoera segmentariorik zetozen berezitasunak ezabatuz: horixe da, gurean, XIX. mendeko karlistadetan jokoan zegoena. 1841ean Nafarroak erreinu titulua galdu zuen unean, Espainiako Estatu eraikuntza ia amaituta geratu zen,

---

probintzia sortu berriaren zenbait berezitasun juridiko aitortu baldin bazen ere.

Dena den, Espainiako nazio eraikuntza prozesua ahula izan da oso. Ez baitu lortu identifikazio nazional espainiarra hegemonikoa izaterik Estatuak lurralde eremu osoan. Ia ahaztutako estatu izaera galtzearen truke aitortutako hondakin juridiko-politikoetan –foruetan– oinarrituta, gatazka-ardatz (cleavage) nazionalaren inguruan, eragile nazionalista berriak osatu ziren. Handik aurrera, nazio eraikuntza lehiatsua ireki zen Pirinio inguruetan, mendebaldean zein ekialdean: Espainiako Estatuak espainiar nazio bakarra nahi eta behar du, baina ezin du lortu; euskal nazioak estatua behar eta nahi du, baina ezin eskuratu dabil.

Tamalez, Frantziar estatugintza prozesua indartsuagoa izan zen, Borboitarren absolutismoaren eskutik, eta, era berean, iraultzak abiatutako nazio eraikuntza ere, bortitzagoa izan zen, iparraldeko euskal lurraldeen kaltetan.

3. Estatu eraikuntza (state-building) mobilizazio kolektibo gisa: desertzioa eta eraikuntza.

Ibilbide historiko honen laburpen gisa esan daiteke estatu eraikuntza eta honekin lotutako nazio eraikuntza ez direla inoiz garabide lasaiak. Lurraldezko komunitate politikoaren egituratze juridikoak agintearen zedarritzea dakar halabeharrez, eta aginterik gabeko eremurik ez dagoen neurrian, estatu berri baten eraikuntzak indarrean dagoen “beste” estatu baten aginte-eremua ezbaian jarriko du. Horrela, estatugintza ibilbide liskartsua izango da beti. Gauza bera esan daiteke, naziogintzari buruz, lotura sentimendu sendoena duten komunitate politikoen arteko talka gaindiezina den neurrian. Euskal estatugintza, ondorioz, mobilizazio liskartsu gisa definitu beharko genuke: tresna juridikoak egon baleude ere, arrazoi historiko, kultural edo ekonomiko objektiboak oso indartsuak izanik ere, gizarte mobilizazioaren ezean nekez egingo du aurrera euskal estatuaren errebindikazioak.

Charles Tilly izan da *estatugintza eta naziogintza historikoen mobilizazio liskartsua* aztertu duen ikerlaririk ezagunena. D. McAdam, eta S. Tarrowekin batera, mobilizazio prozesu horietan abian jartzen diren mekanismo eta prozesuak aztertu ditu. Estatu berri baten sorreran bi dira prozesu nagusiak: aurreko estatuarekin konpromisoa duten eremu sozio-politikoaren desertzioa, eta estatu berriari atea zabalduko dion aginte eraikuntza.

Estatu berri baten sorrerak haustura du jatorrian, nolabait esanda, erditzea. Estatu bakarra egon den lekuan, une batetik aurrera, lurraldea eta komunitatea zatitu eta gero, bi estatu egongo dira. Haustura horrek prozesu bikoitza jarri beharko du abian. Hasteko eta behin, egitura politiko eta instituzional bateratua sostengatzen zuten eremu sozio-politikoek bertan behera utzi beharko dute ordura arte harekiko erakutsitako fidelotasuna. Hori da hain zuzen Tillyk “desertzioa” deitzen duena. Fidelotasun aldaketa hori ez da fede aldaketa edo bihurtze erlijiosoa, oinarri objektiboa duten mekanismo psikologikoen bitartez azaldu daiteke. Tillyk bi azpimarratu ditu: “Eliteen interesen kaltetzea” eta “irainen bat-bateko ezarpena”.

Lehen mekanismoak, eliteen interesen kaltetzeak, agintearen sostengua diren eliteen jarrera aldaketa kalkulu arrazionala etara ekarriko du. Une batetik aitzina, ordura arte erregimenaren aliatu ziren eliteak oraindik ere indarrean dagoen agintea beraien interesetarako oztopotzat jotzen hasiko dira. Galdera gurean erraza da, hortaz: zein neurritan ikusten dituzte kalteak haien interesak euskal eliteek Espainiaren/Frantziaren barnean egonda edota egoteagatik? Euskal elitearen eremu bat, gero eta gehiago, ez dago Espainiara edo Frantziara begira, arlo gehienetan –ekonomian, ikerkuntzan...– argi dago zuzenean jo behar dela nazioarteko esparrura, bi jatorrizko estatuetatik kanpo. Zentzu honetan, berebiziko garrantzia hartuko du euskal unibertsitateetan, esaterako, Espainiako eta Frantziako dinamika korporatiboetatik at, harremanak nazioarteko eremu akademikora zuzentzen badira, inongo bitartekaritzarik gabe.

Alabaina, ezin uka daiteke elite sozio-ekonomikoen jarrera erabakitzailea izan ohi dela horrelako prozesuetan. Katalunian, esaterako, elite horiek gero eta argiago ikusten ari dira Espainiatik at dagoela haien interesen defentsarik egokiena. Gurean, berriz, hausnarketa hori ez dago oraindik orain hain sakonki errotua euskal elite sozio-ekonomikoengan, ez eta hauekin gobernugintza (governance) sareetan dauden elite politikoengan. Ezbairik gabe, kontzertu eta hitzarmen ekonomikoek ahalbidetu duten zerga-autonomia, mugatua izanda ere, erabakitzailea izan da aipatu eliteen interesak egun indarrean dagoen errejimen autonomikoan babestua gera zitezen. Honek bermatu egin du, orain artean behintzat, elite horien fidelotasuna eredu autonomikoarekiko.

Arlo diskurtsiboan lan sakona egin beharko litzateke euskal estatuaren beharra edota komenigarritasuna gizarte eremu zabaletan heda dadin, batez ere gaurko statu-quo horretatik onura gehien jasotzen dutenen artean⁵.

Dena den, “eliteen interesen kaltetzea”, mekanismo gisa, herri bakoitzean nagusi diren eliteen norabide ideologikoaren menpe dago. Esaterako, kaltetzearen ustea ez da berdin errotuko eliteen eredu ideologiko nagusia neoliberal amorratua bada ala gizarte eredu sozialaren aldekoa. Gurean, bistan da, euskal estatuaren aldeko interesa eta, hortaz, Espainiako eta Frantziako estatuenganako menpekotasunaren arbuioa, erabat lotuta daude euskal eliteen artean egon daitekeen lehia ideologikoari.

Soberanismoak eduki sozial aurrerakoia du gurean, ongizate estatuaren defentsan oinarritzen dena, hori delako euskal gizarte eremu zabalak barneratzeko modurik egokiena. Izan ere, *estatu eraikuntza* (state-building) edo aginte politikoaren sendotzea eta hedatzea euskal lurraldeetan, *nazio eraikuntza* (nation building) edo nazio sentimenduaren eta honekin lotutako eduki identitarioen errotzea euskal jendartearen, eta *herri eraikuntza* (demos building) edo euskal gizarte demokratikoaren antolatze prozesua, modu eraginkorrean uztar daitezzen ezinbestekoa da gizarte justizian errotutako eredu ideologikoa hobestea.

Aldaketa politiko sakonak azaltzeko Walsh eta Warland (1983) ikerlariak garatu duten bigarren mekanismoa ere interesgarria gerta daiteke estatu eraikuntzan: “irainen bat-bateko ezarpena”. Ibilbide iraultzaileetan zenbait gertakizun bereziek duten garrantzia azpimarratzen du mekanismo honek. Chernobyl-en gertatutako istripuak energia nuklearraren arriskua dramatizatu eta nabarmendu zuen moduan, honelako “gertaera kataliztzaileak” garabide iraultzaileetan edo, besterik gabe, erregimen politikoan aldaketa ez-arautuetan, mekanismo esanguratsuak izan daitezke: Hilketaren bat –Calvo Soteloena 1936ko altxamenduan–, agintearen gehiegikeriaren bat –Estonian Sobiet Batasunak inposatu nahi zuen energia-azpiegitura suntsitzailea–, edo porrot militarren bat, Malvinetako deskalabrua. Argentinako diktaduraren erorketan gertatu bezala...

Ez dago alde zuretik jakiterik zein izango den erreboltaaren azken –edo lehen– tanta, baina gertakizun batzuk ustekabeak izan arren –normalean inork espero ez zituelako, eta, era berean, inork ez zuelako espero hain erabakitzaileak izango zirenik–, bat-batean azalarazten dute ezkutuan mamitzen ari zen eta artean adierazpenik ez zuen iraina, mehatxua edota arriskua.

Katalunian, esaterako, soberanismoak berriki izan duen susperraldia lotuta dago “irainen bat-bateko ezarpenaren” mekanismoarekin. Zerbitzu publikoen kolapso ekonomikoa –trenak, osasun zerbitzuak...–, Espainiatik jasotako iraintzat hartu baitute gizarte eremu zabalek. Dena den, “irain”

horri ematen zaion erantzun politikoak baldintzatuko du estatugintzaren norabidea eta indarra. Adibidez, CIU alderdiak Generalitateko gobernu hartu eta gero hasitako “irainaren kudeaketa” ez dirudi egokiena: Estatuarengandik zerga-ituna eskuratzeko estrategiaren baitan, ongizate ereduaren erauzteari ekin dio, Kataluniako gizartearen eremu zabalak nazio eraikuntza prozesutik urruntzeko arriskuan jarritz.

Azkenik, sezesioak estatu eraikuntza eta des-eraikuntza prozesuak biltzen dituen heinean, garrantzi handia hartuko dute zertifikazio eta des-zertifikazio mekanismoek. Estatu berria izan nahi duen komunitate politikoak une jakin batean jaso dezakeen nazioarteko aitortpenak edo zertifikatzeak osatzen baitu estatuaren kanpora begirako soberania. Aginte estatal baten zertifikazioa edo des-zertifikazioa, beste aginte estatalek edo supra-estatalek (Europar Batasunak, esaterako) kendu edota ematen dute. Batez ere, nazioarteko erakundeen edo potentzia nagusien aintzatespen ezak asko baldintzatu dezake erregimen baten iraunkortasuna edo, gure kasura ekarriz, euskal sezesioaren bideragarritasuna eta etorkizuna. Gai hauek atal juridikoan aztertu dira sakonki. Hemen, gaiaren garrantzia azpimarratu nahi da soilik, eta zertifikazio horri begira jarri beharreko baliabide politiko-en premia.

McAdam, Tarrow eta Tillyk, Beissingerren (2003) lana abiapuntu hartuta, Estatuaren sorrera eta desagete prozesuak aztertu dituzte eta ikuspegi diskurtsibo konstruktibista soila gaindituz, ekintza kolektiboak berak nazionalitateen sortzaile gisa duen eragina nabarmendu dute. Hala, independentzia edo sezesioa, bestelako izaera guztien gaineratik, gizarte mobilizazioa da. Mobilizazio mota horrek aginte (des)eraikuntza dakarren neurrian, horrelako garabide historikoetan abian jartzen den zenbait mekanismo piztuko da, hala nola:

- “*Aukera/mehatxuen espirala*”, edo alde baten aukerak bestearantzat mehatxuak bilakatzen direnekoa, eta alderantziz. Esaterako, urteotan Europako erakunde bateratuen eraikuntza euskal sezesiorako mehatxu/muga izan den bezala, aukera bilaka daiteke etorkizunean, kudeaketa estrategiko egokia eginez gero. Era berean, Espainian demokrazia sendotu izanak legitimitate gehiago eman dio bere sistema politikoari euskal oldarraldiari aurre egiteko orduan, baina demokraziak berak ahuldu egingo du bere gotorkeariaren legitimitasuna, estatuko beste nazioen errebindikazio demokratikoen aurrean.
- “*Nortasun aldaketa*”, edo sezesiorako beharrezkoak diren gehiengo demokratikoak osatzeko “euskal identitateak” izan dezaken bila-

kaera diskurtsiboa... “Euskal herritar”, “euskaldun, “abertzale” konzeptuen edukiak etengabea ari dira aldatzen, eta, ziurrenik, independentzia prozesu bati aurre egiteko, bilakaera horretan sakontzea beharrezkoa izango da etorkizunean. Honekin batera “kategoria berrien osaketa” mekanismoa abian jarri daiteke, euskal jendartea sailkatzeko, biltzeko eta polarizatzeko modu berriak sortuz. Horren adibide gertukoena “soberanismoa” kategoria dugu, esaterako. Atal filosofikoan landu dira halako proposamenak.

- “*Artekaritza*” (brokerage) mekanismoa edo “artean deslotuak edo desmobilizatuak zeuden gizarte guneak lotzea, artekatzea, horretarako artekari lanetan ariko diren eragileak sortuz edo egokituz”. Izan ere, gehiengo politiko soberanistak osatzeko eta “botere lehia” mekanismora bideratzeko, orain arte desmobilizatuak edota deslotuak egon diren gizarte esparruak artekatu beharko dira, horretarako egokiak diren “berrikuntza taktikoak” erabilita, bai diskurtso mailan, bai eta mobilizaziorako tresnei dagokienean.
- Azkenik, euskal estatu-aginte berriaren eraikuntzan aurrera egin ahala, “*nortasunari mehatxu*” gisa uler daitezken “errepresio” mekanismo berriak abian jarriko dira, orain arte ezagutu ez ditugun baliabide berriekin. Ondorioz, beste mekanismo batzuk ere piz daitezke, “erradikalizatzea” kasu, aukera/mehatxuen espirala aktibatuz. Aldagai horiek guztiak pizten edota kudeatzen jakin beharko du euskal soberanismoak, orain aurreikusi ezin daitezken arren.

Zein izan da XX. mendeko mugimendu independentistaren mobilizazio eredua? Datozen urteetan, nolako mobilizazio mota piztu daiteke euskal estatuaren sorrera prozesuan?

4. Gizarte mobilizazioaren paradigmak eta hegemonia euskal estatuaren eraikuntzari begira.

Arestian esan bezala, euskal estatua eraikitzeko unean tresna demokratikoak hobetsi behar dira mundu garaikidean. Gramsciren esaldi zaharra gogoratu, “euskal herritarrak” sortu behar dira lehenik, gero euskal estatua erdiesteko. Euskal estatuaren aldeko hegemonia lortu behar da euskal lurraldeetako gizartean, estatuaren azken tresna soberanoak eduki aurretik. Edo, hobeto esanda, batera etorriko dira biak, estatugintza mobilizazio prozesua baita.

Euskal lurraldeetan sentimendu nazional desberdinak bildu dira. Euskal herritar askok espainiar gisa erabaki nahi dute, eta beste askok,

berriz, frantziar moduan. Horixe da beraien nortasun politikoa. Ez dute euskal estatuaren beharrik ikusten, badute jada haien gustuko estatua. Euskal herritar gisa soilik erabaki nahi duten herritarrak, euskal nazioaren kide direnak, ez dira, oraingoz, gehiengo aski zabala euskal lurraldeetan.

Alabaina, borroka hegemonikoa ez dago kopuru aritmetikoaren baitan bakarrik. Azken urteotako bilakaera politikoak askotan erakutsi digu “euskal herritar” tipikoa, hegemonikoa, neurri handi batean, euskal abertzalea izan dela, euskal nazio-kidea. Esan nahi da, euskal nazioa izan dela hegemonikoa euskal herriko lurralde eremu zabaletan. “Euskal” adierazlea, abertzale, euskaldun, separatista, borrokari... edukien sinonimotzat jo izan da, batik bat. Ez horrenbeste, espainiar (edo frantziar) izateko aldaera bezala.

Zergatik? Euskal nazioa, mobilizazio kolektibo gisa, espainiar eta frantziar nazioak baino indartsuagoa izan delako euskal lurralde-eremu askotan. Hegemoniarik ez baitago mobilizazio kolektiborik gabe. Mugimendu abertzaleak, bototan neurtu daitekeen kopuru aritmetikoaz harago, erabateko gailentzea lortu ez badu ere, arrakasta azpimarragarria erdietsi du gurean abian dagoen lehia hegemonikoan. Esan bezala, ekintza kolektibo delako medio.

Zentzu horretan, independentziara begirako hurrengo urratsak ere ekintza kolektiboan oinarritu beharko dira: nazio komunitatearen sendotzetik abiatuta, gizarte eremu zabalak irabazteko jarduera politiko arautuak –instituzionalak–, eta arautu gabeak erabilia, hain zuzen ere.

Ikuspegi teorikoago batetik eta Tilly-ren lanak jarraituz, botere-harremanak ezbaian jartzen dituzten mobilizazio oldartsuak dira gizarte mugimenduak. Gizarte mugimenduak (kontra) *botere-politikan* murgilduta daude nahitaez, baina honekin batera nortasun kolektiboak osatzen dituztenez, *identitate-politika* berariazkoa dute. Azkenik, *eraginaren politikan* ere ari dira gizarte mugimenduak, interes-talde gisa, haien ezintasun faktikoaren edota izaera auto-mugatuaren kariaz.

Ikus dezagun jarduera hirukoitz hori eta bakoitzari dagozkion lelo nagusiak honako irudian:

Gizarte mugimenduen logikak

LOGIKAK JARDUERAK	LELOAK	EREDUAK
BOTERE POLITIKA	"Gurea egin, haiek egin ez dezaten", betoa/alternatiba, liskarra/protesta, gizarteak Estatuaren menpeko, gizarte zibilaren autonomiarik ez, erradikalismoa. Botere alternatiba...	Kontra-boterea: <i>(Alter)Politics community.</i> EUSKAL HERRIA <i>Aitarenekin</i>
IDENTITATE POLITIKA	"Guk geure izaerari eutsi, haiek egin dezatela nahi dutena", gizarte zibilaren autonomiara itzuli, liskar mugatua, gizarte zibilaren aldatetarako lekuotasun garbia erakutsi. Identitatearen aldatzea	Komunitate borobila: <i>Policy community</i> EUSKAL NAZIOA (Ethnos) <i>Amaren suak</i>
ERAGIN POLITIKA	"Guk eragin haiek aldatu daitezke/dezaten", gizarte zibilaren autonomia eta eragina gizarte politikoan. Erradikalismo auto-mugatua, liskar irekirik ez. Euskal kultura etxetik etxera eramanez, euskal lobbya.	Parte hartzea: <i>issue/policy network</i> EUSKAL GIZARTEA <i>Arbasoen krisailua</i>

Irudiaren proposamena jarraituz, (kontra)botere eta identitate-politikak, gizarte mugimenduen logika antagonikoaren arragoan osatzen dira. Alde batetik, identitate osaketa orok behar duen desberdintzea eta mugarritzea –gu/haiek dikotomia–, ezin dira bereizi botere-politika artikulatu zabalagoetik, “gu” konplexuaren osaketa prozesutik. Izan ere, botere-politika identitate autonomoen kateatzean hezurmamitzen da: eskaera eta errebindikazio anitz biltzen duen artikulazioan, alegia. Indar metaketan baino, indar egituraketan. Eta biak ala biak, gatazka eremu batean garatuko dira. Bestetik, euskal nazioaren defentsa (amaren sua), euskararen lehentasunean oinarrituta, nekez izango da arrakastatsua botere politikoaren (aitaren etxea) tresnak eskuratzeko ezinbestekoa den artikulazio politiko zabalagorik lortu ezean. Eta, bien bitartean, artikulazio horiek lortzeko bidean, gutxiengotik –euskal “gizartearen” parte gisa–, ere lan egin beharko du euskal nazioak euskal herri osoan hegemonikoa izango bada.

Hiru jarduera-paradigma hauek lotuta daude erabat. Ezin bereizi daitezke independentismo garaikidearen ekintza kolektiboaren baitan. Orain arte egin bezala, batera kudeatu beharko dira, leku eta une desberdinetan, batzuetan logika kontraesankorrak piztuko baldin badira ere. Dena den, beste paradigmak –identitatea eta eragina–, arbuia gabe, aipatu (kontra)botere paradigman jokatzek ekarri dezake euskal nazioaren hegemonia Euskal Herrian.

Honela, Laclaren iritzian, logika hegemonikoan burututako jarduera askatzaileak bi urrats eman behar ditu:

- *Lehenik*, identitate partikular (euskal nazioa) baten askapena (euskal) gizarte/herri osoaren isla bilakatu beharko da. Horretarako, identitate edo errebindikazio partikular parekoen artikulazio gisa jokatu beharko du euskal nazioak, gizarte mugimendu konplexu bezala. Kate horretako edozein errebindikazio partikular izan daiteke nazio osoaren eta gero herriaren sinbolo bihurtuko den adierazle hutsa⁶, osotasunaren lekua (“euskal” osotasuna) hartzeko beharrezkoa den adierazlea. Esaterako, euskara izan da usu euskal nazioaren, lehenik, eta modu apalagoan, euskal herriaren beraren osotasuna adierazi duen errebindikazio partikularra. Baina horretarako “nazio euskaldunak”, bere baitako unibertsaltasuna –borondate orokorra– deskubrituko du, hizkuntz-komunitate objektiboa bera gaindituz. Azken urteotan, lehen urrats hegemonikoaren bertutez, euskarak hegemonizatu du euskal nazioa, (euskal nazioa=euskal nazio euskalduna dela ulertaraziz), eta, bigarren urrats hegemoniko partzial batean, (euskal) “herria” legeaz azalduko

zaigu⁷, errebindikazio alternatibo guztien borroka-gunea bilakatuta: euskal herria=euskal nazioa=euskal nazio euskalduna gisa azalduz. Hegemonizazio bikoitz hori ez da posible “euskara”, batetik, eta “euskal nazioa”, bestetik, deslotuak agertzen badira. Beste zenbait errebindikazioekin artikulatu behar dira biak⁸. Izan ere, prozesu horren adierazpen gisa uler daiteke (kontingenteki) euskaran errotutako euskal nazio hori beti egon dela lotuta beste zenbait errebindikazioekin: erlijioa dela, garai batean, edo langileen eskubideak (sozialismoa) edota ingurumenaren defentsa dela, berriki. Aitzitik, euskal nazioa, errebindikazio isolatu bezala agertuta –hizkuntz komunitate bezala, esaterako–, partikularizatu egiten da, des-politizatu, eta partzialtasunetik irteteko ateak berak bakarrik ixten dizkio bere buruari. Identitate politika hutsak ez baitu identitatea bera gordetzeko balio, ez bada museoan. Atal filosofikoan erakutsi da “desberdintze” logika honek dituen arriskuak.

· *Bigarrenik*, aurreko urratsarekin paraleloan, artikulazio horretarako ezinbestekoa den bereizte antagonikoa behar da, eremu zapaltzaile baten identifikazioa burutzea, alegia, eta harekiko harreman polarizatua piztea: Espainia-Frantzia vs. Euskal Herria: “gu/haiek” dikotomia. Independentzia, hasieran, erreinu-estatu independentearen defentsa besterik ez zen, alegia, Nafarroaren soberaniarena Gaztelaren aurka. Gero, independentzia (euskal soberaniaren beharra) dislokazio baten ondorioz sortzen den antagonismoan kokatzen da, euskal gizarte tradizionalan modernitateak ekarritako dislokazioren ondorioz. Horrela ikusita, euskal nazioa (eta independentziaren leloa) XIX. mendean birsortzen da. Lehen, “izanaren” defentsa zena, garai honetatik aurrera errebindikazio bilakatzen da: izan behar dena, beharra eta behar izana. “Etsai” batek “gure” identitatean (eta orduko interesetan) pitzadura eragin zuenean, (ezinezko) osotasunerako oztopo bilakatu zenean: “arraza garbia, euskara garbia, erlijio garbia, ohitura eta usadio garbiak, (omen) borobilak” arriskuan jarri zirenean. Etorkizuneko independentzia, gune nodal gisa, “beste” dislokazio batetik eratorriko da gure oraingo identitate eta interesen osotasuna ukatzen duten etsaien aurrean: euskara biziaren osotasuna ukatzen dutenen aurrean, jabegoaren banaketa justua (sozialismoa) oztopatzen dutenen aurrean, ingurumena (ama-lurra) zaintzen ez dutenen aurrean, erlijioaren ikusmolde ebanjelikoa ukatzen dutenen aurrean... Independentziaren gune nodal garaikideak dislokazio hori erakutsiko du, eta horrela defini-

tuko ditu antagonismo berriaren terminoak, arerio edo aurkariak betidanikoak izan arren: Espainia eta Frantzia. Polarizazio termino nagusiak ez dira aldatu, baina, ziurrenik etorkizunean aberastuko dira. Esaterako, Euskal Herria-Europa vs. Espainia/Frantzia.

Azken batean, unibertsalaren (“euskaltasuna” unibertsal gisa) edukia, borroka hegemoniko baten unean uneko eduki kontingentea besterik ez baita. Borroka guztiek, haien partzialtasunetik, izaera unibertsala aldarrikatzen dute, lehenago edo beranduago: demokraziaren, justiziaren, askatasunaren edo “euskaltasun” unibertsalaren edukia, aldi batez bederen, betetzeko. Hala, borroka hegemoniko horren arabera, “euskaltasun” hori, Argalak beteko du edo Okendok⁹, fededun kristauak ala agnostiko ebanjelikoak, euskalduntasunak ala gaztelera garbienak, garai batean gertatu bezala.

Zentzu honetan ulertuta –logika antagonikoaren pean–, botere-politika eta identitate-politika ez lirakeke norabide kontrajarriak izango gizarte mugimenduen jardueran. Aitzitik, bereiztezinak lirakeke. Euskaran errotutako identitate politikak ardazten du euskal nazioa. Eta euskal nazioa, beste hainbat errebindikazio artikulatzen dituen mugimendu zabal eta konplexu gisa antolatuta, Euskal Herrian hegemoniko izateko beharrezkoa den (kontra) botere paradigmak jokatu du. Horrela, euskal nazioak (eta horren barnean euskarak) euskal herria behar du, errebindikazio desberdinen artikulatze jakin batean txertatuta behar du, alegia. Eta euskal herriak, euskal nazioaren partikularra eraiki/hauta dezake herri-artikulatze horren adierazle huts gisa, borroka guztien adierazpen legez ikusiko dena. Garai batean Lemoizko zentralaren aurkako borroka, borroka guztien adierazle huts izan zen bezala.

Euskal estatuaren baitan –esan nahi da, independentzian, aldi berean, diskurtso, prozesu eta emaitza bezala ulertuta–, errazago bilduko dira, beste estatuetan bezala, ustez kontrajarrita dauden bi prozesu horiek. Horregatik, hain zuzen ere, estatugintza¹⁰ –euskal botere politiko instituzionalaren hedatzea eta sendotzea–, izango litzateke herria eta nazioa biltzeko tresna eta gunea, Laclaren hitzetan, gune nodala. Esan bezala, beste Estatu soberano guztietan gertatzen den bezala.

Laburbilduz, *Euskaltasun esentzialik ez dago. Euskal herriaren logika garaikideak –ekintza kolektiboaren oraingo logika artikulatzaileak¹¹–, posible egiten du euskal nazioa izatea euskaltasunaren eduki tipikoa (hegemonikoa), eta euskara, euskal nazioarena, eduki horiek kontingenteak izan arren.*

Oraingo abertzaletasunaren artikulazioan dauden errebindikazioak bidean galdu gabe independentzia lortzea ez da inoiz kontu erraza izango.

Euskal herri euskalduna eta sozialista ez dago inon zain. Identifikazioa ez da inoiz erabatekoa izango, politikak –politika demokratikoak– iraungo badu. Horrela, hegemonia egonkorra ez den neurrian, etengabean eraberritu behar da. Identitate politikarekin bakarrik ez da behar dugun jauzi kuantitatiboa egingo, eta, aldiz, botere-politikak ahalbideratu dezakeen aurrerapausoan eduki kualitatiboak gal daitezke, euskara kasu.

Azkenik, eragin-politika hutsak ez ditu gure kaltetan ari den sistemaren mugak hautsiko. Horregatik, hiru eredu kontraesankor hauek batera landu beharko dira, osotasun borobilaren amets modernoa –nazio-estatu homogeneoa– alboratuz.

Irudiaren azalpena amaitzeko, identitate-politika eta baita botere-politika ere, irakurketa ez-antagoniko batera bideratu daitezke. Logika sistemikoak behartzen duen eragin-politikaren arabera, alegia: abertzaletasuna/euskara, hurrenez hurren, erlijio pribatua eta hizkuntza “hautu” bat bilakatuta.

Alabaina, eragin-politikara iristeko bi norabide leudeke:

Eragin paradigma “terminus” bezala ulertuta, modu ez-antagonikoan: Partzialtasunean (partikularrean) hasi eta bukatzen diren errebindikazio politiko edota identitarioak topatuko genituzke lehen adiera honetan. Hasieratik, desberdintzearen logikapean, sistema liberalak interes/nortasun “legitimoentzako” aurreikusita dituen parametroetan garatuko lirateke posizio hauek: multikulturalismoaren amarrua. Gurera ekarrita, “euskal nazioa” beste nazioekin batera elkarbizitzan topatuko genuke, “euskal herri demokratiko” (eta subordinatu) batean. Naziotasun desberdinak “erlijio pribatuak” bilakatuko lirateke, euskal lurraldeetako sistema politiko “neutraletan” bermatuko liratekeen sinesmen pribatuak, oraingo estatuen aterki unibertsalizantearen azpian. Oraingo logika sistemikoak eredu honen alde egiten du: euskal nazioa “pixkanakako politikara” mugatuta, borroka defentsiboan, gordeleku, babes-leku bila, indioen erreserban. Ildo beretik doaz, esaterako, sistemaren zerbitzura dauden zenbait autoreen ekarpenak, Joseba Arregirenak edota Emilio Guevararenak, esaterako. Ereditu honen arabera, bitartekoak bitarteko, euskal independentzia helburu ez-bidezkoa izango litzateke, talde baten “erlijio pribatua” gizarte osoari “inposatzen” omen zaiolako. Era berean, euskara hautu partikularra izango litzateke, “hizkuntz askatasunaren araberako balizko hautua merkatu librean edo gizarte irekian”.

Statu-quoaren defentsa hutsean oinarritzen den pentsamolde arrunt honek, aski zabaldua egoteagatik, ez du inongo funtsik. Euskal lurraldeetan indarrean dauden estatuak (espainol eta frantziarra) eta haien artikulat-

zio hegemonikoan nagusi diren erdarak unibertsalaren zaindari posible bakarrak bihurtu nahi izatea borroka hegemonikoaren adierazpenik kamutsena, baldarrena da, statu quoaren naturalizazio faltsuan oinarritzen baita. Partikular desberdinen arteko ustezko armonia, ez da armonia, dagoen indar harremanaren kristalizatzea baizik. Euskal nazioaren, esan nahi da, euskararen, baztertzaila den egungo indar harremanarena.

Aitzitik, euskal estatua edo Espainiakoa ez dira, berez, bata bestea baino legitimoagoa. Gure ikuspegitik, eduki mailan, barne aniztasuna (askatasuna) eta berdintasuna (sozialismoa) modu orekatuagoan kudeatzeko gaitasunak emango lioke bati edo besteari legitimotasun hori, eta, prozedura aldetik, euskal lurraldeetan bizi den herritargoaren borondateak. Horrela ikusita, oraindik orain modu zehatzean neurtu ezin den legitimitate lehia horretan, esango genuke oraingo estatuek ez dutela irabazteko argudio berezirik. Kontrara, esperientzia historikoa ikusita.

Eragin paradigma etengabearen eraberritzen den protesta antagonikoaren "emaitza" bezala ulertuta. Bigarren adiera honetan, aldiz, borroka desberdinen arteko ekibalentzia logikaren bertutez edota, Butlerren hitzetan, "kode dominatzaileen desplazamendu performatiboaren" bitartez, partzialtasunetik unibertsalera, eta, berriro ere –sistemak barneratzen dituen heinean–, partzialtasunera igarotzen diren errebindikazio politiko/identitarioak edukiko genituzke. Hauxe da, gure iritzian, sakoneko demokratizazioaren ibilbidearen adierazpen teorikoa. Botere-ereduak eskatzen duen haustura inolaz ere baztertu gabe, Euskal estatugintza demokratikoak, independentziarako ibilbideak, behar duen filosofiaz ari gara: dentsifikazio (trinkotze) juridiko-normatiboa protestaren bultzada politikoaren bitartez lortua, sezesioaren azken urrats formala eman arte.

Trinkotze horretarako tresna juridikoak dagokion atalean landu dira, eta ekintza kolektiboari dagozkionak, berriz, atal honen amaieran aipatuko ditugu.

Euskal mugimendu independentistak hiru eredu horien arabera jokatu du bere sorreratik. Hiruak landu ditu batera, eragile desberdinen ardura gisa, edo eragile berberaren jardura historikoaren baitan, unean uneko egoera politikoaren arabera. Indarrean egon diren botere arrotzen aurrean legitimitate demokratiko alternatiboa aldarrikatu du, tresna arautu gabek hartuta (botere-politika), indarrean egon diren sistema politikoetan eragiten saiatu da (eragin-politika), bide arautuak erabilita, eta,aldi berean, komunitate baten identitatea birsortzen saiatu da (identitate-politika). Eta ibilbide konplexu horretan bere identitatea aldatuz joan da, inguruabarra eraldatzeko gaitasuna izan duen neurrian¹².

Ondorioz, mobilizazio horren eremu izan den euskal protesta zikloan ez da Estatu independentea lortu, baina estatugintzan aurrera egin da¹³. Ez da nazioa guztiz errotu, baina nazioagintza indartu egin da. Ez da euskal herritarren kategoria erabat osatu, baina euskal demokratizazioan urrats sendoak eman dira.

5. Euskal protesta ziklo garaikidea eta erradikalizatzeko demokratikoa Euskal Herrian.

Izan ere, hegoaldeko euskal herrietan bereziki, demokratizazio prozesu zabala bizi izan dugu azken hamarkadetan. Bertan, euskal nazioagintza, estatugintza eta herrigintza uztartu egin dira. “Gintza” horiek guztiak, prozesu gisa aztertuta, ezin bereizi daitezke azken berrogeita hamar urteotan bizi izan dugun protesta ziklo sakonetik. Protesta zikloa eta demokratizazioa, Tilly-ren iritzia jarraikiz, bana ezinezko fenomenoak dira.

Hasieran esan bezala, lan honetan, euskal independentismoa errotzeko, demokratizazioa eta prozesu hegemonikoak lotuko ditugu, erradikalizatzeko demokratikoaren kontzeptuaren eskutik.

a) Espainiako trantsizio politikoaren mugak.

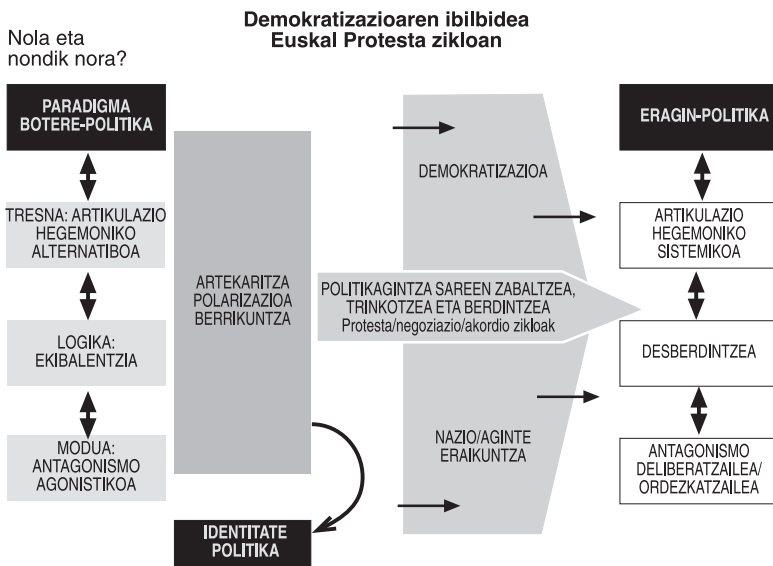
Trantsizio garaian Espainiako sistema politikoaren bilakaerak mugatu egin ditu demokratizazioaren eduki sakonenak, erradikalizatzeko kamustuz. Laclauk gogoratzen digunez, *parekidetasun edo ekibalentzia logikan* oinarritutako “herria” osatzea ezinbesteko aldagaia da erradikalizatzeko demokratikoa egongo bada. Ekibalentzia logika horren arabera, errebindikazio eta eragile anitz biltzen da, parekotasunaren uste partekatuan oinarrituta, sistemaren logikaren aurrean.

Espainiako trantsizio politikoaren izaera elitistak, ez zuen ahalbidetu herri-esparru zabalek bloke aski indartsua artikulatu zezaten. Alderdi politikoaren *logika bereizlea edo diferentziala* nagusitu zen segituan –*sopa de letras*¹⁴– eta aldaketaren bultzatzaile izan ziren indar antifrankistak oso epe laburrean barneratu ziren sistema politiko eraberrituan. Honen ondorioz, desmobilizatzeko oso azkarra izan zen, demokratizazio sakonago batek behar zuen gizarte-motorra geldituz. Beste modu batean esanda, indarrean zegoen sistema politiko post-frankistari aurre egingo zion artikulazio hegemoniko alternatiborik ez sen osatu, sistemaren bilakaera demokratikoa erradikalizatu behar zuen “espainiar herria” ez zen osatu eta hasieran errebindikazio ase ezinak zirenak, eskaera barneragarri bilakatu ziren¹⁵.

b) *Euskal trantsizio amaitu gabea: erradikalizatzeko demokratikoaren zergatiak.*

Aitzitik, Euskal herrian, demokratizazioaren ibilbidea sakonagoa izan da. Laclauk eta Mouffek aipatzen duten erradikalizatzeko demokratikotik gertuago egon da euskal gizartea. Berezitasun hori neurritz kanpo balioztatu gabe, diagnostikoan adostasun zabala dago adituen artean: Euskal gizarte zibila, bere argi-ilunekin, aktiboagoa izan da politikoki, indartsuagoak izan dira gizarte mugimenduak, botere publikoen jardura mugatu egin dute errebindikazio herritarrek... Finean, euskal gizartea demokrazia errepublikanotik gertuago egon da inguruko beste zenbait gizarteekin alderatuta. Zergatik?

2. grafikoa

Charles Tillyk eta Ernesto Laclauen lanetan estuki lotu dira erradikalizatzeko demokratikoa eta antagonismoa. Gizarte garatuetan, antagonismo hori kudeatzeko eredu ordezkatzailleetatik abiatuta demokrazia deliberatzailearen eremua zertxobait zabaldu da, nolana ere, ez gehiegi. Izan ere, erabaki demokratikoak hartzeko unean oraindik orain gabezia larriak daude herritarren zuzeneko parte hartzeari dagokionean. Dena den, eredu ordezk-

katzaile/deliberatzailea ez da nahikoa. Demokratizazio prozesuetan sistemaren barne/kanpo mugak ezbaian dauden neurrian, “parte ez den parteak” (nahi bada, subordinatuak) adierazten duen antagonismo “kudea ezina” ezinbesteko osagarria da sakontze demokratikoa erdiesteko.

Politika eta antagonismo gaindiezin hori bereiztezinak diren neurrian, politikak berak demokrazia arautu zabalaren mugak ere ezbaian jartzen ditu. Kudea ezintasun hori lehia hegemonikoaren baitakoa da.

Zentzu horretan, politikaren muinean dagoen operazio hegemoniko batek hezurramitu du Euskal herrian bizi izan dugun azken protesta zikloa, eta honek, ezberrik gabe, urteotan ezagutu dugun erradikalizatzeko demokratikoa bultzatu du: gizarte arlo desberdinetan (feminismoa, ekologismoa, euskalgintza...) kanpoan egon den partearen barneratu egin da gradualki. (*Kontra botere paradigma batetik eragin paradigmara* igaro dira gizarte mugimendu asko eta asko, herritartasunaren eremua zabalduz (Cohen & Arato 2000).

Populismo abertzaleak¹⁶ bultzatutako botere paradigma alternatiboak, Laclauk erakusten digun moduan, gizarte-eremu desberdinak bildu eta artikulatu egin ditu azken hamarkada hauetan, ordura arte deslotuak edota desmobilizatuak zeuden errebindikazioak artekatuz: horixe da Tillyk aipatzen duen artekaritza (brokerage) mobilizazio-mekanismoa. Era berean, euskal gizartea polarizatu egin zuen, hirurogeita hamargarren hamarkadatik aurrera piztutako arloko liskar guztietan bi legitimitate aurrez aurre jarri, erakundearena eta “herriarena”, partikular batek –ezker abertzaleak–, uni-bertsala –herria–, hegemonizatu ondoren, hasiera batean behintzat, “ETA” adierazle hutsaren bitartez. Horrela gertatu zen, esan bezala, hainbat arlotan: ekologismoan, euskalgintzan, feminismoan, internazionalismoan, bakegintzan... horietan guztietan, hasieran “eskaera” soilak zirenak sistemak nekez bete zitzaizkeen “errebindikazioak” piztu ziren.

Era berean, Tillyk aipatzen duen berrikuntza taktikoaren mekanismoa ere nabarmena izan zen garai hartan. Jarduera arautuak –instituzionalak– eta arautu gabeak, bortitzak barne, uztartu egin ziren askotan, mobilizazio ziklo zabal eta sakonean. Oldarraldi horretan bildutakoak usu ez ziren organikoki estekatutako eragileak, haien arteko harremanak istilutsuak izan ziren askotan, baina denen artean osatutako bitarteko bilduma berri-tzaileak sistema politikoaren eraginkortasuna kolokan jarri zuen, aldaketaren ateak zabalik mantenduz. Chantal Mouffek aipatutako antagonismo agonistikoa izan zen nagusi, deliberazioaren eta gerraren artean dagoen ertz zehaztugabe horretan.

Tilly, McAdam eta Tarrow-en esanetan, berrikuntza taktikoa, polarizazioa eta artekaritza mekanismoak ekintza kolektibo liskartsu ia guztietan agertuko zaizkigu, eta, ondorioz, baita demokratizazio prozesu guztietan ere. Eta Tilly-k gogoratzen digun bezala, independentzia, prozesu bezala ikusita, herriaren soberaniaren aldarrikapenean oinarritzen den neurrian, demokratizazio prozesu “mota” bat besterik ez da.

Azken finean, politikagintza sareen hurbilketa teorikoa (policy networks approach) aintzat hartuz, demokratizazioak erabaki-sare publikoen zabal-kuntza eta bertan biltzen diren sare-gunen parekatzea dakar, eta sarre-ra/berdintze horretarako mobilizazio edo protesta zikloak ezinbestekoak dira. Tillyren esanetan, azpian dagoena protesta/negoziatio/akordio prozesua izango litzateke, kanpoan dagoen gaia edota eragilea barneratzeko garabidea, alegia. Ibilbide sistemiko orokorrak ari gara, noski, ez derrigorrez mahai fisiko baten gainean burututako negoziatioaz. Izan ere, prozesu horiek askotan ez dira agerian formalizatuko.

Garabide horien emaitza, azkenean, artikulazio hegemoniko sistemikoen zabalkuntza izango da, eta honekin batera doan logika bereizlearen hedapena, eredu ordezkatzailari dagokiona. Protesta zikloan botere paradigmaren apaltzea gertatzen denean, “kanpoan dagoen parteak” ibilbide alternatiboak baditu, noski. Esaterako, sistemaratze hori ukatzea eta identitate paradigma hutsean aritzea, logika bereizletik ahalik eta gehien alden-duz, balizko operazio hegemoniko berrien zain. Izan ere, eredu teoriko honen arabera, itxitura sistemikoa ez (ezin) da inoiz erabatekoa (izan), eta protesta-negoziatio-akordio ziklo bakoitzaren ostean osatzen den statu quo hori ziklo mobilizatzaile berri baterako orube ezegonkorra/irekia besterik ez da.

6. Etorkizunera begira: operazio hegemoniko independentistarako balizko ereduak.

Arestian esan dugun moduan, etorkizuneko mobilizazioak ezin dira aurreikusi. Horixe baita gizarte mobilizazio eraldatzailearen muina, ziurtasun eza sortu behar duela eraginkorra izango bada. Zorionez eta zoritxarrez ezin dugu alde aurretik ezagutu “gertakizuna”, politikaren agerraldi ustekabe-koa, independentziaren ibilbidean (g)une erabakitzailea izango dena. Hala ere, independentismoak, gizarte mugimendu legez, hemendik aurrera har ditzakeen ereduenguz inguruan hausnartzea litekeena da. Esan bezala, lehen aipatutako jarduera hirukoitza –boterea, eragina, identitatea–, mugimendu

---

guztietan bezala, modu batean edo bestean agertuko baitzaigu euskal independentismoaren ibilbidean.

Azken atal honetan, euskal independentismoak hiru paradigma horien baitan joka dezakeen paperaz mintzatuko gara laburki. Jarraian doan irudian hiru paradigma horiek bildu ditugu, gai zehatz baten bitartez –euskarari buruzko errebindikazioaren bitartez–, ikusaraziz eredu bakoitzak suposatzen duen hurbilketa mota. Horrek ez du esanahi, arestian esan dugun moduan, hizkuntza bilakatu behar denik a priori euskal independentziaren ardatza. Identitate-paradigman eduki funtsezkoa da, noski, eta botere-paradigmaren katebegi oinarrizkoa, eta eragin-paradigman errebindikazio partikular esanguratsuenetarikoa. Jarraian doazen irudietan, berriz, hiru eredu horien adibide praktiko gisa erabili dugu.

Era berean, irudiak argi erakusten dizkigu lehenago aipatutako estatu-gintza (state building), naziogintza (nation building) eta herrigintza (demos building) prozesuak eta hauen arteko lotura dinamikoak.

Naziogintza prozesuak (ikuspegi intentsiboa), hasieran paradigma etniko-identitarioa hobetsiko du, esaterako, hizkuntz komunitatea lehenetsiz. Zentzu horretan, euskarari buruzko politika publikoetan, batez ere, hizkuntz komunitate horren sendotzea proposatuko du, hizkuntzan oinarritutako identitatearen koherentzia eta barne homogeneotasuna sendotu nahian: “euskaldunak euskaraz” izango litzateke lelo tipikoa, (g)une jakin batzuetan hegemonia ezartze aldera.

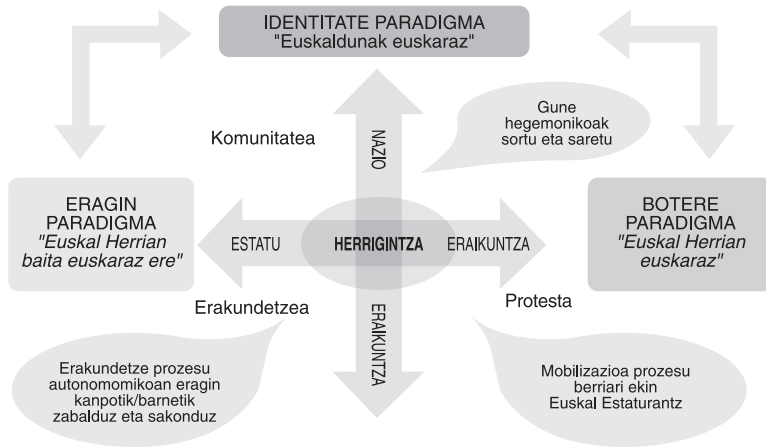
Estatugintzak (ikuspegi hedakorra), berriz, botere politikoaren egikaritzari emango dio garrantzia estrategikoa, eragin-paradigmarekin uztartuz maila taktikoan. Alde batetik, estatugintzak mobilizazioa, protesta eta erakuntza alternatiboa –desobedientzia zibilaren bitartez, adibidez– bultzatuko luke, botere-paradigmari eduki berriak eskainiz eta independentismoaren lekukotasun argia erakutsiz, eta, bestetik, eragin-paradigman jokatu luke, euskal lurraldeetako oraingo aginte-egiturak indartuz eta trinkotuz. Eragina/boterea, paradigma gisa, elkar lotuta egon beharko lirateke, beti ere, bi muturretan dauden arriskuak ekiditeko. Batetik, eragin-paradigma hutsean jokatzu gero, –mobilizazio eraldatzailerik gabe–, independentismoak “erlijio pribatu” gisa aritzeko arriskua izango luke, identitatearen logikarekin kateatutako “partikular” gisa egungo sistema politikoetan. Arestian esandako public policy adibidean hauxe izango litzateke paradigma horren lelo tipikoa: “Euskal Herrian, gazteleraz eta frantseseraz bezala, euskaraz ere bai”. Bestetik, botere-paradigma hutsean arituko balitz –“euskal herrian euskaraz” lelopean–, lortutako indar harremanak erakundetu gabe, euskal lurralde guztien sezesio oldarkorra lortzeko indar nahikoren

ezean, testimonialismo antzuan galduko litzateke independentismoa, kasu honetan, identitate-paradigmaren bigarren adierara mugatuta: partikular “autonomo/alternatibo” antisistemikora, alegia.

Bi muturretan dauden arriskuak aintzat hartuta, independentismoak helburu argia du estatugintzak/naziogintzak sortzen duten tentsio dialektikoa gainditzeko: herrigintzan (Demos building) saiatzea. Euskal “herria” kategoria politiko bezala tinkotzea, eta estatugintzak emango dizkion tresnak erabilia, “euskal nazioa” bilakatzea kategoria unibertsal hori –euskaltasuna (euskal herria)–, hegemonizatzen duen partikular unibertsalizatua. Hauxe da Laclaren lanetan “arrazoi populista” legez definitzen dena: erradikalizatze demokratikoak beharrezkoa duen “herriaren sorrera”. Euskal herritarrak sortu behar dira euskal estatua lortzeko, eta, era berean, estatugintzak, prozesua den neurrian, apurka baina etengabe euskal herritarrak sortuko ditu.

3. grafikoa

NAZIO ERAIKUNTZA ETA ESTATU ERAIKUNTZA PROZESUEN ARTEKO TENTSIOA

Zehazki esanda, aipatutako hiru paradigmaren arabera euskal independentismoak hainbat jarduera burutu dezake. Ikus dezagun.

a) *Botere paradigma, euskal estaturantz.*

Botere paradigmaren ardatza, esan bezala, mobilizazio arautu gabea da, sistema politikoaren ertzetan burutzen den protesta eta aginte-eraikuntza alternatiboa. Indarren dauden euskal erakundeetan bultzada soberanista dela medio barne kontra-botere gisa adieraziko dena, oraingo erakunde-sistemaren markoa barnetik erauziz: hauxe da desobedientzia soberanistaren alde instituzionala. Eta kanpotik, gizartetik, kanpotik datorren agintea ukatuz eta kontra-botere eremu berriak sortuz erakutsiko dena: desobedientzia soberanistaren alde soziala. Erakunde alternatiboetan, Udalbiltzaren eredian, esaterako, biak uztartuko lirateke, desobedientzia soberanista instituzionala eta soziala.

Hasteko eta behin, euskal estatuaren aldeko artikulazio hegemoniko eraberritu honek jarduera kolektibo zabala osatzea eskatuko du, artean desmobilizatuak edota deslotuak dauden gizarte guneak artekatuz (MTT-k brokerage, edo artekaritza deitzen dutena). Independentziaren aldeko gizarte artikulazio horrek, eskaera, diskurtso, gizarte eremu desberdinak modu ahalik eta koherenteenean lotu beharko lituzke: euskararen eta kulturaren errebindikazioa, garapen zentzuzkoa eta baliabide sozio-ekonomikoen banaketa bidezkoa, auzolanaren filosofia demokratiko/komunitarioa, generoaren ikuspegi zabala, moral erlijioso ebanjelikoa...

Katebegi horiek guztiak orain arte nahiko modu eraginkorrean –kontra-esanak kontraesan–, kateatu dira “soberanismo” kategoriapean. “Independentismoa” izango litzateke haren bilakaera logikoa. Esan bezala, gakoa artekaritzan datza: orain artean deslotuak/desmobilizatuak egon diren gizarte eremuak kateatzea (euskal) herri (soberano)aren unibertsala hegemonizatu arte. Operazio horren adierazle hutsa zein izango den ez dago esaterik: “independentzia” leloa bera, kateatze hegemoniko horretan dagoen kate-begi partikular unibertsalizatu (hustua, borroka guztien lekua bilakatuta) bat: justizia soziala, gatazka ekologikoa... oraindik ere lehertu ez den protesta zehatzen bat... Bat-bateko iraintzat hartuko den gertakizun baten aurreko mobilizazioa... Auskalo.

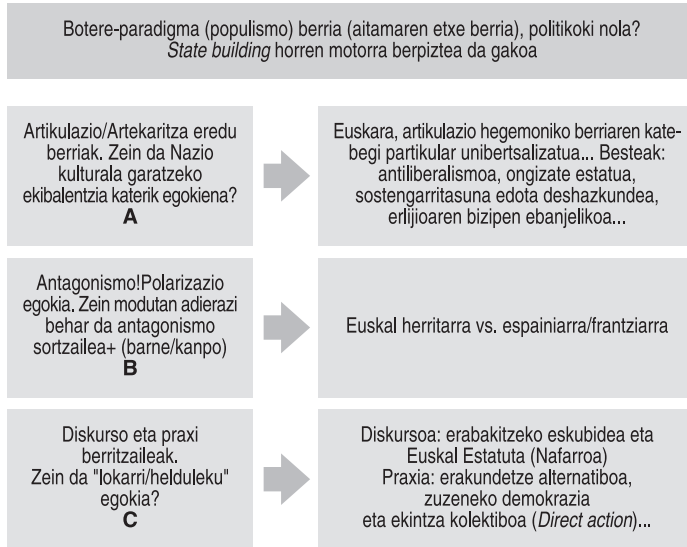
Ildo beretik, arestian ikusi dugun moduan, kateatze horrek antagonismoa behar du “herria” subjektu gisa osatuko bada. Tilly-ren kontzeptua hartuta, polarizazioa egokia piztu behar da mobilizazioa eraginkorra izan dadin: “muturrean daudenak urrundu, eta tartean daudenak muturtu”, beti ere ardatz (cleavage) diskurtsibo aproposa erabiliz. Hemen, noski, ezin erabili daitezke irizpide objektibistak: euskalduna/erdalduna, kanpotarra/bertakoa, ezta ere (euskal) nazionalista/espainolista edo “frantsimenta”.

Agian, *polarizazio ardatz berria, sortzailea*, “euskal herritarra vs. Espainiar edo frantziar herritarra izan beharko litzateke: nola erabaki nahi duzu? Espainol/frantziar gisa ala euskal herritar (nafar) gisa? Nor-zer izan nahi duzu politikarako? Zein da zure polis-a? Botere-paradigmak eskatzen duen artikulazio zabalerako (horregatik, borondatezkoa) “euskal herri langilea” baliagarria izan zen bezala, independentziarako urratsak antzeko kategoria bat beharko luke, barne/kanpo muga zehazteko irizpide argia baina, era berean, irekia izango dena: “euskal herritarra” (demos, gero euskal estatuan cives bilakatuko dena), ez gehiago, ezta gutxiago ere. Antagonismoa adierazteko kategoria horrek, euskal lurraldeetako herritarren kategoriatik abiatuta, Euskal Estatuko “herritar osoa” osatzeko prozesu etengabearen norabidea zedarrituko luke.

Azkenik, botere-paradigmak, mobilizaziorako baliabideei eta bitarteko diskurtsiboei dagokienean *berrikuntza taktiko eraginkorra* bultzatu beharko luke. Izan ere, praxi eta diskurtso berritzaileak, ezegonkortasun sistemikoa sortuko dutenak, ezinbestekoak dira aldaketa sozial eta politikoa bultzatzeko: ziurgabetasuna da berrikuntza horrek eragiten duena, statu quo-a kolokan jartzeko beharrezkoa. Aurreko ziklo politikoan ETAren sorrerak ekarri zuen berrikuntza ordezkatu beharko du independentismoak. Diskurtso mailan, azken urteotan landutako leloak edota proposamen berrien –soberanismoa, euskal gehiengo sindikala, nafar estatua, erabakitze eskubidea...–, garapenak ez du oraindik sabaia jo, alabaina, etorkizunean lelo/kategoria berriak sortu beharko ditu independentismoak.

Mobilizaziorako baliabideen kasuan, berriz, botere-paradigmaren baitan aski ezagunak diren tresnak landu daitezke independentziaren ibilbidean: zuzeneko demokrazia (herri-kontsulta, erreferenduma, ekimen herritarra...), biolentzia-eza aktiboa edota erakundetze alternatiboa, desobediencia zibil soberanistaren ildotik. Orain artean, beste borroka moldeekin batera agertu izanak ez du ahalbidetu haien potentzialtasun guztia heda zedin.

Mobilizazio mota honi dagokionean, Lizarrako akordioaren inguruabarrean (1998-2000) landutako ereduak eta orduko proposamen teoriko zein praktikoa birjaso beharko liriteke, azken urteotan biolentzia-eza aktiboaren eremuan egindako ekarpenekin aberastuz. Erakundeetatik eginda edota gizartetik, desobedientzia zibila indar handiko tresna baita herriaren gehiengoan oinarritutako prozesu politikoetan, batez ere, aurrean dagoen arerio politikoaren kalitate demokratikoa oso eskasa denean. Izan ere, tamalez, ez Frantziako sistema politikoak ez eta Espainiakoak ere ez dute eremu anglosaxoian zabaldutako dagoen kultura politiko pragmatiko-demokratikorik¹⁷.

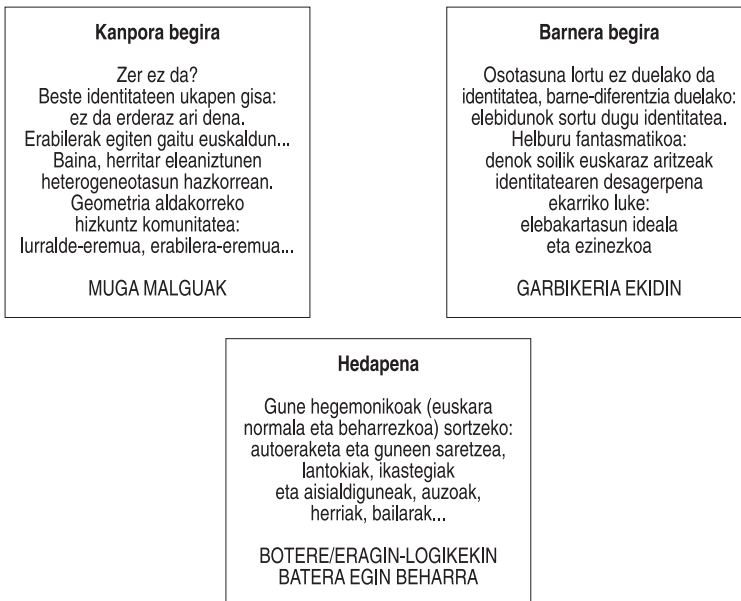
b) Identitate-paradigma, euskal estaturantz.

Nazio eraikuntza (kulturalik politikara doan ibilbidean), zentzu hertsian ulertuta, identitate-paradigmaren arabera burutzen da, azkenik, nazio politikoan, botere-paradigman jokatzen duen gizarte mugimendua den arren. Nazioa, komunitate legez, auto-eraketa prozesu baten emaitza da, kanpo/barne muga etengabe definitzen ari den eraikuntza prozesuaren ondorioa. Nazioaren osaketak, prozesu kolektibo subjektibo izateagatik, une historiko bakoitzean elementu objektiboen bilduma bat hautatuko du

barne/kanpo mugarritze hori egiteko unean: kanpoan dauden ikusmoldeak, ideiak, kultur praxiak barneratzea tentsio sortzailean egongo da nazioaren berezitasun historikoaren babesa eta jarraikortasunarekin. Hala, euskal nazioa betikoa da eta,aldi berean, inoizkoa.

5. grafikoa

**Identitate paradigma: desberdintzearen kudeaketa.
Zer da euskaldun izatea? Nola garatu hizkuntz komunitatea?**

Ziurrenik, euskal nazio eraikuntzaren muina –erro ukaezina baina hautatua– euskara da, eta nazio honi dagokion kategoria diskurtsiboa, berriz, “euskalduna”.

Hala ere, “euskal izana” ez da euskara bakarrik. Euskara euskal kosmo-ikuskeraren ardatza da, baina historian zehar beste zenbait edukiz inguratuta azaldu da. Eztabaidarako proposamen gisa, identitate-paradigma honen balizko ildoak azalduko ditugu.

Identitate-paradigman aritzeak bereiztearen kudeaketa suposatzen du: “euskal” zer den eta zer ez den erabakitzea. Hots, gizakia, herritarra, euro-

parra izateko “euskal modua” zein den eta zein ez den bereiztea. Lehen esan dugun bezala, jarduera hori politikoa da erabat, modu hegemoniko eta kontingente/irekian zehazten da, eta ondorioz ez dago derrigorrez lotuta “esentzia” batekin. Dena den, hor dago koska, bereiztea kontingentea izanik ere, egon badaude osagai batzuk bereizte hori ahalbidetzen dutenak, borondate kolektiboaren osaketa/bereiztea lortzeko eta iraunkortzeko luzaroan eskura egon diren elementu objektibo pribilegiatuak. Gurean, guztien gaindi, hizkuntza, euskara.

Horregatik, identitate-paradigma honetan aritzeak “esentzia” aintzat hartzea eskatzen du, batez ere, hizkuntz komunitateak mugarrizten duena. Baina ez da hori eduki bakarria, euskal mundu-ikuskerara oso batek hezur-mamitzen baitu identitate-paradigma: auzolana, lanaren edota hitzaren balioa, naturarekin harreman sostengarria, gizarte berdintasunaren inguruko ikusmoldeak...

Noski, “esentzia” horiek ez dira esentzia, “esentzializatu” egin ditugu, kategoria unibertsalen “hutsunea” bete ahal izateko. Arestian esan dugun moduan, naziogintza mota honek, herrigintza zabal eta irekiarekin (politikotasunaren gunea hauxe baita, ez identitatearena) dinamikoki uztartuta, zabalkuntzarako eta iraupenerako bidea eman dezake¹⁸.

Ondorioz, identitate-paradigmaren ikuspegi dinamikoak –ez objektibistak– ezinbesteko baldintza bete behar du: euskara (edo gizarte eredu berdintasunezkoa, edo ama-lurrarenganako begirunea, edo...) hautua da beti, (derrigorrez) egin beharreko hautua. Euskararen kate-begiak kate hegemoniko soberanistan duen leku pribilegiatuak ematen dion “derrigortasuna” hautua bilakatzen da erabileraren eskutik. Horregatik, kanpora begirako benetako muga ez da euskalduna/ez euskalduna, baizik eta euskaraz “ari” dena, eta ez dena. Hizkuntza komunitatea une oro (berr)osetzen baita, une bakoitzean munduan euskaraz “ari” direnekin. Euskal herritar eleanitzen artean, heterogeneitate hazkorrean, lurralde eta erabilera eremu gero eta konplexuagoetan, euskalduna ez da euskara-duena, edo euskal zalea, baizik eta euskararen hautu “derrigorrezkoa” egiten duena, batez ere, hautu hori politikoa denean, gu/haiek muga edo ertz gatazkatsuan egiten denean.

Hala, identitate-paradigma hau euskararen/abertzaletasunaren hegonia politiko argia dagoen eremuetan sendotuko da batik bat, beste zenbait gune ahulagoekin sareak ehunduko baldin badira ere. Esaterako, euskararen “hautu derrigorrezko” hori edo honekin lotutako euskal identitatearen kosmo-ikuskeraren baitan kokatu ditugun hainbat edukiena –auzolana, etab–, sendoagoak izango dira Azpeitian edota Eskoriatzan Bilbon baino, Burgin, Irunen baino. Gizarte eta lurralde (g)une bakoitzak paradig-

men arteko oreka zehatza eskatuko baitu. Euskal Herri osoan, oro har, botere-paradigma erabili beharko da, gune hegemonikoetan identitatearena indarrez arituko da, eta, independentismoa ahula den haietan, berriz, gero ikusiko dugun eraginaren paradigma izango da nagusi.

Baina anti-esentzialismoa ez da kanpora begirako hautu estrategiko hutsa, jendartea erakartzeko erabili beharreko trikimailua. Barnera begira ere, bigarren alde bat hartu beharko da kontuan: “bat ez etortzearena”¹⁹. Identitate-paradigmaren ikuspegitik aztertuta, euskal komunitatea, subjektu gisa, “euskal” horrek erabateko osotasunik ez duelako (edo hura galtzearen ustea izan duelako) sortu da. Barne diferentzia horrek ukatu egiten du “bat etortzea”. Esan nahi da: Euskal (izaera) “ez dator bat”. Ez dator doi-doi bat, esan dezagun, euskararekin. Bigarren, hirugarren, laugarren, “enegarren” azalpen bat behar du beti “euskal” horrek inoiz lortuko ez duen osotasunaren bidean aurrera egiteko. Ezintasun horrek ematen dio euskal partikularrari unibertsaltasuna²⁰. Horregatik, “euskal” zera horretan euskara ez da kate-begi bakarra, ezin da izan, historikoki iraunkorra izan baldin bada ere.

“Euskal” unibertsala betetzeko beste kate-begiekin ekibalentzia-harremanetan egoteak unibertsalizatu egiten du euskararen partikularra: euskara ez baitator inoiz “soila”, beti etorriko da “beste” osagarriren batekin: “euskalduna eta fededuna”, edo “euskalduna eta ezkertiarra”, edo batek daki, hipotesi bezala, baita “español eta euskalduna” ere. Hain zuzen, benetako normalizatzea-naturalizatzea-despolitizatze ezinezkoa burutu arte.

Izan ere, euskararen despolitizatzeak bi zentzu ditu, kontrajarriak biak: euskararen naturalizazioa, erabateko kontsentsua adierazten duena (gaztelaren egoera, demagun, Almendralejon... Oraingoz), edo dominazio egoera batek eskatzen duen azken urratsa: otzantzea. Izan ere, euskararen herrian dugun egoera diglosikoan euskara “politikatik kanpo” utzi nahi izateak botere desorekaren onarpena besterik ez du erakusten. Euskara, eduki esentzializatu gisa, hautu erabat politikoa da, beste eduki batzuekin estu-estu lotuta agertuko zaiguna. Hortxe dago paradoxa faltsua: *euskara (ongi) despolitizatzeako modu bakarra, guztiz politizatzea da*.

Ondorioz, ikusmolde honek euskararenganako hurbilketa garbizale oro baztertzen du. Kanpora begirako artikulazioak (euskaltasuna= euskara + ...) eta barnean identitate guztiek duten “erresistentzia unibertsalak”²¹, haren osotasun garbia oztopatzen dute. Ikuspegi ekologikoaren arlotik aztertuta ere, hizkuntz komunitatearen barne-filosofiari ez zaio komeni garbikerian erortzea, komunitate garbiak baitira desagertzen diren lehenak.

Alabaina, kanpo/barne jarduera horretan “malgutasun, hautu, kontingentzia eta konplexutasun” postmoderno hori guztia ezerezean gal ez dadin, esan bezala, euskararen hegemonia bultzatzea izango litzateke garrantzitsua. Horretarako hizkuntz komunitatea “norma” izango duten eremuak sendotzen, trinkotzen eta ehuntzen saiatu beharko litzateke independentismoa. Botere eta eragin logikekin txertatuta (mobilizazioa/erakundeak) hizkuntz komunitatea hegemonikoa bilakatu beharko litzateke eremu gero eta zabalagoetan, bai lurralde mailan bai eta lan-arlo edo aisialdi-esparrutan²².

Laburbilduz, herritarren estatus juridikoa nahasiagoa den honetan, pribatu/publikoa muga iluna denean, norbanakoaren bizitzan likidotasuna nagusi den honetan, euskarri sendoagoak –kultura, hizkuntza, erlijioa edo espiritualtasuna–, behar ditu gizakion kolektibotasunarenganako grinak. Horregatik, gurean, hizkuntz komunitateak eta honekin egun lotutako balio-sistemak –politikoki komunitate horretara inoiz mugatu gabe–, garrantzi berezia hartuko dute, erreferentzialtasun nabarmena²³.

c) Eragin paradigma, euskal estaturantz.

Azkenik, gatazkarekin lotura erabatekoa duten botere eta identitate paradigmekin batera, independentziaren aldeko mugimenduak ezin du baztertu logika sistemikoarekin uztartuagoa dagoen eragin-paradigma. Zentzu honetan, estatu-eraikuntza prozesuak logika instituzionala du beti: euskal estatua ez da egun batetik bestera osatuko. Haustura-une kualitatiboak egongo dira, noski, baina bien bitartean egin daitekeen euskal erakundetzea “state-building” epez epeko logika horren arabera burutuko da, orain artean bezala. Estatu “gehiago” eskuratzeko ahalegin horretan, urrats eta baliabide desberdinak landu beharko ditu independentismoak.

Dena den, indarrean dauden eta oraindik ez dauden erakundeetatik abiatzen garen neurrian, eragin-paradigma “parte legitimoaren” kategoriatik abiatzen da: desagertze bidean egon beharko litzatekeen “abertzale (edo hobeki, lehen esan dugun moduan, “euskal nazionalista”) kategoriatik. Izan ere, eragin-paradigma hau beste Estatuaren sistema politikoaren baitako jarduera bezala burutzen baita, Espainiako eta Frantziako demos “normatiboaren” barneko atal legitimo gisa: Euskal herritarra, Espainiako edo Frantziako herritarraren adiera gisa.

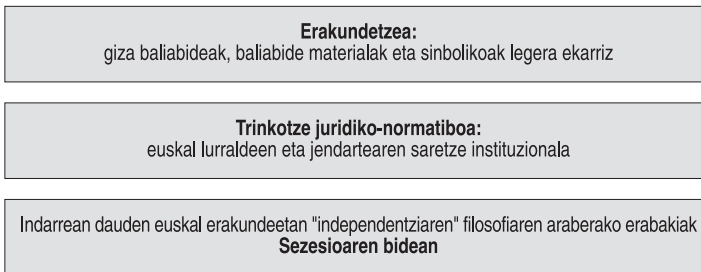
Estatu propioa izan gabe ere, indarrean dauden edo etorkizunean egon daitezkeen euskal erakundeetan lan egiteak ez du zertan independentziarako bidea oztopatu, baldin eta aipatu erakundeetan egiten den lan guztia estatugintzara begira jarriko balitz.

Orain arte batez ere gizartean garatu dituen baliabideak, eragin-paradigmaren eskutik, erakundeetatik bideratzeko aukera zabalagoa izango du mugimendu independentistak. Lehen, gehienbat “kanpotik” bultza egiten zuten gizarte ekimenek, egoera berrian, barnetik eragingo dute, baliabide materialak biderkatuz, eta baliabide sinboliko indartsuagoak legera, eremu normatibora, ekarriz.

Bigarrenik, euskal erakunde zahar berrietan eta gizarte zibilean egin-dako lanaren filosofia, trinkotzearena izan beharko litzateke: euskal botere desberdinen *trinkotze juridiko-normatiboa*, eta euskal gizarte zibil orain desberdinen *trinkotze sozio-politiko*a. Trinkotze horren baitan kokatzen dira euskal lurraldeen erakundetzea, erakunde hauen arteko harremanen estutzea edota ehuntzea, eta euskal botere desberdinen sakontzea eta zabal-tzea. Ikuspegi sozio-politiko batetik, berriz, eragin-paradigmaren eskutik asko erraztu eta sendotu daitezke gure lurraldeetako gizarte zibilen arteko harremanak, jarduera formaletan –hezkuntza sistema, osasun zerbitzuak edo botere publikoen jarduera tipikoei dagozkien bestelako elkarlan motak–, zein informaletan: aisialdia, turismoa, kirola...

6. grafikoa

Eragin-paradigma: *State building* / euskal estatu "gehiago"

Dena den, eragin-paradigmak, erakunde-eremutik kanpoko botere- paradigma beharko du, bai eta identitate-paradigmaren erreferentzialtasuna

Trinkotze prozesu honek berez duen malgutasuna bat dator egitura politiko klasikoan, Estatuaren, bilakaera garaikidearekin.

Saskia Sassenek azpimarratzen duenez, lurraldea, autoritatea eta eskubi-deen arteko mihiztaketa (ensamblaje) Erdi Arotik aro modernora estatu-nazioaren bitartez aldatu zen bezala, gaur egun, globalizazio prozesuare-

kin batera, hiru aldagai horien arteko mihiztaketa berri bati zabaldu zaio atea. Estatuaren muga fisikoa –lurraldea– ez da jada bere autoritatearen eremua eta herritarren eskubideen bermea. Are gehiago bateratze prozesuan dauden eremu geopolitikoetan, Europan, esaterako. Arlo batzuetan, –ekonomian, bereziki–, desnazionalizatze prozesu bat burutzen ari da, Estatuak beraiek bultzatuta. Honekin batera, pribatutasun eta publikotasunaren arteko muga aldatuz doa: Estatuak berak pribatizatu egin ditu hainbat prozesu publiko, eta logika pribatua ezarri du beste hainbat prozesu publikotan. Beste arlo batzuetan, berriz, birnazionalizatze prozesuak jarri dira abian, bereziki, eremu sinboliko-identitarioan²⁴.

Era berean, geometria aldakor horretan bertan koka daiteke, esaterako, mugaren kontzeptualizazio berria: Frantzia eta Espainiaren artekoa ia desagertu egin da (euro-agindua, polizia jarduera, mugimendu ekonomikoak...) baina iparraldea eta hegoaldea lanean elkarrekin (edo Nafarroa eta EAE) jartzeko oztopoak nonahi agertzen zaizkigu. Aldi berean, aitzitik, Akitania eta EAEn artekoak erraztu egiten dira, euro-eusko eskualdearen ildotik.

Bestalde, Sassenen iritzian, mihiztaketa digital berriak –internet-ek ahalbidetu duen saretzeak– lurralde/autoritate/eskubide egitura klasikoan aldaketak ekarri ditu. Alabaina, horrek ez du ezbaian jartzen komunitate berri horien lekutze fisikoa, tokiarekin duten lotura. Sare horiek ez dute, berez, estatu-nazioa desagerrarazten, are gutxiago lurraldea bera. Egia da, alabaina, naziotasunaren ordenu espazial eta tenporalaren estandarizazioa eta burokratizazioa kolokan jartzen dutela, eta, zentzu horretan, eragin-paradigmaren araberrako lan instituzionala zaildu. Ekintza kolektiborako eremua zabaldu egin da horrela, hertsipen instituzionala ahulduz.

“Eskubideak aitortzen/bermatzen dituen lurraldezko autoritate” gisa zaildu egin da Estatuaren jarduera. Estatu eraiki nahi duen komunitate politikoak zailtasun eta zirrikitu horietaz baliu daiteke, paradoxikoki, zailtasun horiekin topo egiteko, estatugintzan saiatu bezain pronto. Lehen aipatu dugun “mugaren” kontzeptua egoera horren lekuko da: zenbat (barne) frontera edo muga ditu gurean kokatuta dagoen Fagor “euskal” enpresak? Zenbat estatu-araudi, autoritate, eskubide desberdintasun biltzen da enpresa bakar baten barnean? Zerk lotu beharko luke balizko euskal estatura?

Eragin-paradigma berritzaileak prozesu hauek guztiak sakon aztertu beharko litzuke. Izan ere, euskal trinkotze (densificación) hori, kategoriaz bezala, garai bateko euskal estatuaren parekidea izango litzateke. Edo, Sassenen terminologian, oraingo estatuetatik abiatzen den mihiztaketa

berria, euskal logika kulturala, soziala, ekonomikoa eta ideologikoa euskal lurraldeetan garatuko duen ordenu normatibo eta sinbolikoa, bertan indarrean egongo diren beste ordenuekin batera arituko dena, baina, era berean, hauen guztien artean, euskal lurralde eta herritarrentzat gunerik trinkoena izango dena, hegemonikoa.

Zentzu horretan, eraginaren paradigma horra begira jarri beharko den arren, sezesioa bera ere, estatugintzaren urrats bat besterik ez da. Urrats garrantzitsua bai, baina ez lehena, tamalez, ezta, zorionez, azkena ere. Euskal estatugintza, naziogintza eta herrigintza, beste herri guztietan gertatzen den bezala, inoiz amaituko ez den ibilbidea baita.

Eta ibilbide luze, malkartsu eta zirrargarri horretan, aipatutako hiru paradigma hauek –boterea, identitatea eta eragina–, ez dira zertan kontra-jarriak izan. Une bakoitzean, aldi eta leku desberdinetan garrantzia gehiago hartuko du batak edo besteak, kontraesanak ere sor daitezke haien artean. Alabaina, datozen urteetako euskal independentismoak batera kudeatu beharko ditu paradigma horien isla diren ekintza kolektiboa, komunitatearen eraikuntza eta erakunde-jarduera.

Bibliografía

- Ackerman, P. & Duvall, J. (2000): *A force more powerful. A century of nonviolent conflict*. Palgrave. New York.
- Arregi, J. (2001): *La nación vasca posible*. Ed. Crítica. Barcelona.
- Badiou, A. (2008): *Lógicas de los mundos: el ser y el acontecimiento*, 2. Ed. Manantial. Buenos Aires.
- Billig, M. (1995): *Banal Nationalism*. Sage Publications. London.
- Butler, J. & Laclau, E. & Zizek, S. (2003): *Contingencia, hegemonía, universalidad. Diálogos contemporáneos en la izquierda*. FCE. Buenos Aires.
- Caballero Harriet, F.J. (2010): *Algunas claves para otra mundialización*. Txalaparta. Tafalla.
- Chantal Mouffe, C. & Laclau, E. (1987): *Hegemonía y estrategia socialista. Hacia una radicalización de la democracia*. Siglo XXI. Madrid.
- Cohen, J.L. & Arato, A. (2000): *Sociedad civil y teoría política*. FCE. Mexico.
- Colomer, A. (2002): "La transición española, entre el consenso socio-económico y la armonización autonómica". VII congreso internacional del CLAD sobre la reforma del estado y de la administración pública. Lisboa.
- Critchley, S. & Marchart, O. (Comp) (2008): *Laclau. Aproximaciones críticas a su obra*. FCE. Buenos Aires.
- Eztabaidarako Txostena. Fase politikoaren eta estrategiaren argipena. Ezker Abertzaleak argitaratua. 2009ko Urria.
- Ibarretxe, J.J. (2010): *Principio ético, principio democrático y desarrollo humano sostenible: fundamentos para un modelo democrático*. Tesis doctoral. UPV-EHU
- Laclau, E. (1995): *Universalismo, particularismo y el tema de la identidad*. Revista internacional de filosofía política 5.
- Laclau, E. (2005): *La razón populista*. FCE. Buenos Aires.
- Laclau, E. (2008): *Debates y combates. Por un nuevo horizonte de la política*. FCE. Buenos Aires.
- Ollora, J.M. (1996): *Una vía hacia la paz*. Ed. Erein. Donostia.
- Popper, K. (1971): *The Open Society and Its Enemies* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sassen, S. (2007): *Una sociología de la globalización*. Katz Editores. Buenos Aires.
- Sassen, S. (2010): *Territorio, autoridad, derechos. De los ensamblajes medievales a los ensamblajes globales*. Katz Editores. Buenos Aires.

- Schock, K. (2005): *Unarmed insurrections: people power movements in nondemocracies*. UMP. Minneapolis.
- Tilly, C. & Tarrow, S. & McAdam, D. (2001): "Dynamics of Contention". CUP. Cambridge. Gazteleraz (2005): "Dinámica de la contienda política". Editorial Hacer. Barcelona.
- Tilly, C. (2005): *Contienda política y democracia en Europa 1650-2000*. Editorial Hacer. Barcelona.
- Zallo, R. (1997): *Euskadi o la segunda transición*. Ed. Erein. Donostia.
- Zizek, S. (2009): *Sobre la violencia. Seis reflexiones marginales*. Paidós. Barcelona.
- Zubiaga, M. (1999): *La autodeterminación como cambio político*. Honako liburuan: Gomez Uranga, M. & Lasagabaster, I. & Letamendía, F. & Zallo, R. (coord.): *Propuestas para un nuevo escenario. Democracia, cultura y cohesión social en Euskal Herria*. Manu Robles-Arangiz Insitutua. Bilbao;
- Zubiaga, M. (1999): *La nueva desobediencia*. Ezpala aldizkaria 12. zka. Bilbo;
- Zubiaga, M. (2002): *Gizarte Zibilaren ahotsa eta bere ezaugarriak*. Eusko Ikaskuntza. Donostia.
- Zubiaga, M. (2002): *Hacia una consulta popular soberanista*. Manu Robles-arangiz institutua. Bilbo.
- Zubiaga, M., Lasagabaster, I., Gomez Uranga, M., (2003): *Por un proceso soberanista civil y democrático*. Manu Robles-arangiz institutua. Bilbo.
- Zubiaga, M.(2007): *Boteretik eraginera: mekanismoak eta prozesuak Leitzarango eta Urbina-Maltzagako liskarretan*. Doktorego-tesia. UPV-EHU. Leioa.
- Zubiaga, M. (2009): *Desde Lemoiz al TAV, ¿pasando por Leitzarano?*, Liburu hone-tan: VV.AA (2009): *AHT. Las razones del no*. Ed. Txalaparta. Tafalla.
-

- 1 “Proto-estatua” esamoldea, oraindik estatua ez diren, baina izateko bidean dauden errealitate politikoak adierazteko erabili dugu. Nafarroako erreinua, zentzu horretan, proto-estatu modernoak izan zen: Estatu modernoak izateko bidean galduak egitura politiko estatala. Estatu eraikuntzari buruz, De Cabo Martín, C. (1988): *Teoría histórica del estado y del derecho constitucional*. PPU. Madrid.
- 2 Hinsley-en ekarpenaren aurrekari zuzenena, *Printzean* bertan dugu, nola ez, Machiavelliren ahotik: “NOLA GOBERNATU BEHAR DIREN OKUPATU AURRETIK BEREN LEGEEKIN BIZI ZIREN HERRIAK EDO PRINTZERRIAK. Eskuratutako estatuak beren lege eta askatasunekin bizitzen ohituta daudenean, hiru era daude eusteko: lehenengoa, suntsitzea; bigarrena, norbera bertara bizitzen joatea; hirugarrena, beren legeekin bizitzen uztea, zergak kobratuz eta lagun irauaraziko dion kide gutxiko gobernu bat ezarriz. Izan ere, estatu hura printzearen esku egonda, gobernuakide hauek badakite ezin direla haren adiskidetasunik eta sostengurik gabe bizi, eta edozer gauza egingo dute hari eusteko. Eta askoz ere errazago eusten zaio libre bizitzen ohitutako hiri bati bere biztanleen bitartez, beste edozelan baino”. Mendebaldeko probintziak lehenago, eta Nafarroako lurraldeak konkistatu zituenean, doi-doi bete zituen Gaztelako erreinuak aholku horiek. Foru sistemaren eta azken hamarkadetakako eredu autonomikoaren azpian ere arrazoiketa bera topa dezakegu, baita konpromiso horretarako prest dauden herrikideak. Eta oraindik, aditu baten batek berrikuntza izugarri gisa aurkeztuko digu “kontzertu politikoaren” lelo zaharra.
- 3 Egitasmo politiko horren suspertzailerik garrantzitsuenak Nabarralde elkarteak da. (<http://www.nabarralde.com>) Lan historiografiko handia eginez, Nafar Estatuaren historia errebendikatzeaz aparte, etorkizuneko proposamen politikoa ere bideratu du, Euskal Herriaren egitasmo abertzalea eta Nafar Estatuaren berrerraztea elkartuz.
- 4 Iraultza guztietan ohikoak dira bi urrats horiek: 1789ko Asanblada nazionala/1792ko Konbentzioa, une mentxebikea eta boltxebikea... Ikus: Zizek, S (2004): *Repetir Lenin*. Akal. Madrid.
- 5 Eginbehar horretaz aspaldi jabetu dira Espainiaren batasuna defendatzen duten “abertzale ohiak”, Joseba Arregik edota Emilio Guevarak, kasu. Azkenak duela gutxi argitaratutako artikulua batean, honela zion: “[...] Y solo hay una manera posible de conseguir que el independentismo pierda: demostrar a los ciudadanos, con datos y argumentos serios, comprensibles, referidos a la vida real y a los problemas que de verdad afectan al bienestar, que esa reivindicación es, en la Europa y en el mundo del siglo XXI, inviable, innecesaria y equivocada”. *El País*, 2011/11/1 “Del 25-0 al 20-0”. Nabari denez, euskal Estatuaren aldekoen lana izango da, hain justu, kontrako argudioak lantzea.
- 6 Borroka bat, borroka guztien leloa bihurtu dena, hustu egin dena, artikulatutako errebendikazio guztiei lekua, gunea emateko.

- 7 Horren adibide ezin argiago dugu Barakaldoko BECen ospatutako azken bertsolari txapelketa. "Herria" errotiko eraikuntza da, herri-logika, berriz, eskaera desberdinen arteko kateatzearen adierazpena da, baina partikular baten bitartez bakarrik adierazi daitekeena, kasu honetan, adierazle huts bilakatu den partikular –euskal nazioa– unibertsalizatuaren bitartez. Honen azpian dagoen lehen operazio hegemonikoa euskaldun nazioak euskal nazioarekin egin duena da. Euskalduntasunak euskal nazioa hegemonizatu du, eta "euskal nazioak", modu apalagoan bada ere, euskal herria.
- 8 Euskara baino "gehiago" da euskara, euskal nazioa baino "gehiago" da euskal nazioa, euskal herria hegemonizatu nahi bada, hots: Euskal Herria "euskal nazio euskaldun" gisa ulertarazi nahi bada.
- 9 Josemiguel Beñaran (Argala), ETAko militante eta ideologo historikoa. http://eu.wikipedia.org/wiki/Jose_Miguel_Beñaran. Eta Okendotarren leinua, Espainiako erregearen zerbitzura egondako militar gipuzkoarren familia XVII. mendean. http://eu.wikipedia.org/wiki/Antonio_Okendo
- 10 Edo, nahi bada, independentzia, sinbolo/diskurtso bezala definituta.
- 11 Logika populistak esango luke Laclauk. Bestelako saiakera hegemonikoak badaude, noski, gurean: euskaltasuna, eleaniztasunarekin lotu nahi dutenak, esaterako. Horretarako, bestelako herri-logikak erabiltzen dira, bestelako errebindikazio eta diskurtsoak artikulatuz: gaztelera/frantsesa/Unamuno/askatasun indibiduala/...
- 12 Hala dio Laclauk, "una fuerza opositora cuya identidad está construída dentro de determinado sistema de poder es ambigua con relación a ese sistema, ya que éste es el que impide la constitución de la identidad y es, simultáneamente, condición de su existencia. Cualquier victoria contra el sistema desestabiliza también la identidad de la fuerza victoriosa". Laclau, E. (1995): *Universalismo, particularismo y el tema de la identidad*. Revista internacional de filosofía política 5.
- 13 Sidney Tarrow-ek "protesta zikloa" gizarte sistemaren baitako gatazka eta borrokaren areagotze aldia bezala definitu du. Areagotze horretan ekintza kolektiboa esparru mobilizatuetatik desmobilizatueta hedatuko da, borroka moten berrikuntza, ekintza kolektiborako markoen eraldaketa, parte hartze antolatua eta ez antolatuen arteko nahasketa ekarriaz. Azkenik, erreforma, errepresio eta agian iraultzan amai daitekeen autoritateen eta disidenteen arteko harreman liskartsuan oinarritzen da protesta zikloa. Tarrow, S. (1997): "El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política". Alianza. Universidad. Madrid.
- 14 "La euforia democrática y electoral dio lugar al fenómeno que la prensa llamó entonces "sopa de letras": se inscribieron alrededor de 300 partidos políticos y más de 200 concurren a las primeras elecciones". Colomer, A. (2002): "La transición española, entre el consenso socio-económico y la armonización autonómica". VII congreso internacional del CLAD sobre la reforma del estado y de la administración pública. Lisboa.

- 15 Hortxe dago Laclaren galdera: “¿Por qué construir al pueblo es la principal tarea de una política radical?” eta “pedidos/demandas” bereizketa. Ikus Debates y combates, op.cit.
- 16 Ezker abertzaleak hasieran hartutako adierak esanbidez – izenarekin–, azaldu zuen izana: Herri Batasuna (HB), unidad popular. Hori da Laclaren “populismo” sustantiboaren mamia.
- 17 Esaterako, Ackerman-ek eta Duvall-ek erakusten diguten ildotik: “[...] Even when violence seems certain to produce change, nonviolent action may be as or more effective. And the repeated success on nonviolent sanctions in the twentieth century at least should earn them equal consideration with the option of violence, by measuring potential gains in taking power and delivering justice against likely losses in lives, property, and human dislocation. Failure in nonviolent resistance can risk repression, as can failure when using violence, but the record shows that it does not jeopardize as greatly the flower of generations and the fate of movements on which freedom, human rights and democracy may depend...”. Ackerman, P. & Duvall, J. (2000): *A force more powerful. A century of nonviolent conflict*. Palgrave. New York. Ildo beretik, oso interesgarria: Schock, K. (2005): *Unarmed insurrections: people power movements in non-democracies*. UMP. Minneapolis.
- 18 Besteak beste, hizkuntz-identitatearen inguruan betidanik izan dugun korapilo logiko maltzurra askatuz: “independentziarik ez, euskararik gabe; euskararekin, independentziarik ez”.
- 19 Oso modu azalekoan Derridaren difference/difference aldea proposatu nahi dugu hemen: “bereiztea” eta “bat ez etortzea” (desavenencia)-ren arteko aldea: bereizte gisa “euskal” dena eta ez dena ebatsi, batetik, eta, bat ez-etortzea, hortaz, “bat” baino gehiago behar izatea “euskal” dena adierazteko. Derrida, J. (1968): Conferencia pronunciada en la Sociedad Francesa de Filosofía, el 27 de enero de 1968, publicada simultáneamente en el Bulletin de la Société française de philosophie (julio-septiembre, 1968) y en *Theorie d'ensemble* (col. Quel, Ed. de Seuil, 1968); en DERRIDA, J. (1998): *Márgenes de la filosofía*, traducción de Carmen González Marín (modificada; Horacio Potel), Cátedra, Madrid.
- 20 Laclau-k (1995, op.cit) dixit: “ lo universal es parte de mi identidad en la medida en que esté traspasado por una carencia constitutiva, [...] en la medida en que mi identidad diferencial ha fracasado en su proceso de constitución”. [...] “lo universal emerge de lo particular, no como un principio que fundamenta y explica lo particular, sino como un horizonte incompleto que sutura una identidad particular dislocada.”
- 21 Zizek-en iritzian, “las protestas contra las obligaciones comunitarias de la propia cultura están formuladas desde el punto de vista de la universalidad”. Zizek, S. (2009): *Sobre la violencia. Seis reflexiones marginales*. Paidós. Barcelona.
- 22 Lan sakona egin du Jose Mª Sanchez Carrionek, Txepetx-ek, ildo honetan eta jarraitzaile teoriko-praktiko indartsuak izan ditu urteotan: kafe antzokien dinami-

ka, HUHEZI, Bagara ekimena, etab. Ekolinguistikatik hololinguistikara: http://eu.wikipedia.org/wiki/José_Mar%C3%ADa_Sánchez_Carrión

- 23 Interesgarriak dira, zentzu horretan, Juan Jose Ibarretxe lehendakariaren doktorego-tesia, eta baita ere bere tesi zuzendaria izan den Caballero Harriet-en azken liburua. Ibarretxe, J.J. (2010): Principio ético, principio democrático y desarrollo humano sostenible: fundamentos para un modelo democrático. Tesis doctoral. UPV-EHU. Caballero Harriet, F.J. (2010): algunas claves para otra mundialización. Txalaparta. Tafalla.
- 24 Tresna mediatiko indartsuak erabilita, birnazionalizatze hori oso modu berezian bideratzen ari da mundu garaikidean: kirola, egunerokotasun informatiboa osatzeko moduan (eguraldi mapatik gertakizunen markogintza diskurtsibora... “hemos” tenido un terremoto en Lorca dio ETBk...), masa-kulturaren kontsumoa... Hortxe koka daiteke, esaterako, Michael Billig-en ekarpena. Bere iritzian, “Banal nationalism” edo nazionalismo “apalak” birsorkuntzarako tresna “gogorak” bainoago, euskarri ustez lausoagoak, ez horregatik ahulagoak, erabiltzen ditu. Billig, M. (1995): Banal Nationalism. Sage Publications. London.

